

ปฐมบทของระบอบรัฐธรรมนูญ/ ประชาธิปไตย

บ้านเกิด จันทบุรี ไร่จันทบุรี

นักวิชาการวิจัย สถาบันพระปกเกล้า

บทความนี้เป็นความพยายามสืบค้นหาที่มาของ ความหมายและการ “นำเข้า” แนวความคิด เกี่ยวกับระบอบรัฐสภา ตลอดจนสิ่งที่เรียกว่า ระบอบรัฐธรรมนูญ เพื่ออธิบายถึง “การสร้าง ความหมาย ของประชาธิปไตย” ในฐานะการสร้างเอกลักษณ์ (Identity) ชุดหนึ่ง โดยมีขอบเขตระหว่างความรับรู้แนวคิดของชาว สยามในระยะแรกที่ได้รู้จักกับระบอบรัฐธรรมนูญจนถึง ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475

กล่าวได้ว่าในระยะแรกความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ ระบอบการปกครองแบบใหม่ที่เป็นที่รู้จักในตะวันตก ว่าคอนสติติวชัน (Constitution หรือเรียกว่า ระบอบ รัฐธรรมนูญในเวลาต่อมา) ความรู้เรื่องรัฐธรรมนูญยัง จำกัดอยู่ในแวดวงของชนชั้นสูง อันได้แก่เชื้อพระวงศ์ เจ้านายในราชตระกูล และขุนนางจำนวนหนึ่งรวมทั้ง ปัญญาชนที่มีโอกาสไปเรียนรู้หรือมีประสบการณ์ทางตรง จากหนังสือพิมพ์ที่เริ่มแพร่หลายในสมัยนั้น ความเข้าใจ ในสิ่งที่เรียกว่า “คอนสติติวชัน” หรือ “คอนสติติวชัน” อาจ เปรียบได้กับสิ่งที่เรียกว่า “ราชประเพณี” อันเป็นระเบียบ ในการสืบสันตติวงศ์ แต่การเรียกร่องให้มี “คอนสติติวชัน”

หาใช้การแบ่งอำนาจหรือจำกัดอำนาจของสถาบันกษัตริย์ หรือระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ลงไม่หากเป็นการสนอง ต่อความเปลี่ยนแปลงที่รายรอบสยามอยู่ ดังปรากฏใน คำกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการ แผ่นดิน ร.ศ. 103

อย่างน้อยที่สุดในคำกราบบังคมทูลฯ นั้นสะท้อนให้เห็นว่า ชนชั้นนำไทยเข้าใจและมุ่งเปลี่ยนแปลงระบอบ การปกครองที่เราเข้าใจว่าเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไป ในทิศทางใด และเพื่อรองรับเป้าหมายอะไร ในระยะแรก คู่ตรงข้ามของระบอบราชาธิปไตยก็คือระบอบรัฐธรรมนูญ และการคุกคามจากภายนอกหรือมหาอำนาจตะวันตก เนื่องจากความล้าหลังของระบอบราชาธิปไตย

ขณะเดียวกัน สำนักของความเป็นพลเมืองได้ขยาย พื้นที่มากขึ้น จากเดิมที่สยามมีพระมหากษัตริย์เป็น พระเจ้าแผ่นดินก็ขยายอาณาเขตออกเป็นสยามที่มีพล- เมืองเป็นเจ้าของประเทศ ในแง่นี้สำนักของความเป็นชาติ ที่เปลี่ยนแปลงไปย่อมส่งผลต่อความคิดความเข้าใจและ ความคาดหวังของประชาชนในรัชกาลต่อมาอยู่ไม่น้อย

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่

หัว ความคิด ความรู้ ความเข้าใจของปัญญาชน ตลอดจนชนชั้นนำในสมัยนั้นเริ่มมองเห็นกระแสความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเทียบกับการเปลี่ยนแปลงในประเทศรัสเซียซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับราชสำนักสยามไม่น้อย หรือในประเทศจีนที่เกิดการล้มล้างสถาบันกษัตริย์แล้วสถาปนาระบอบริบปติก (Republic หรือ สาธารณรัฐ ในความเข้าใจปัจจุบัน) การแสดงความคิดเห็นทางหน้าหนังสือพิมพ์ต่างๆ ก็มีข้อถกเถียงในเรื่องการสถาปนาคอนสตีติวชัน หรือปาลิเมนต์ (Parliament) ในสังคมไทยว่าจะเป็นไปได้หรือไม่ และจะสามารถเปลี่ยนแปลงได้ดีเพียงไร เหมาะสมกับสังคมไทยเพียงใด

ในระบอบที่สองนี้คู่ตรงข้ามของระบอบคอนสตีติวชัน (อันรวมไปถึงการมีปาลิเมนต์ ซึ่งบางครั้งเรียกว่าดีโมคราซี -Democracy รวมทั้งระบอบริบปติก-Republic อีกด้วย)⁽¹⁾ ก็คือ สถาบันทางประเพณีเดิมของสังคมไทย คู่ขัดแย้งใหม่ของระบอบราชาธิปไตย/สมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็คือระบอบโซเชี่ยลิสต์หรือสังคมนิยม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ “โรคเห่อของใหม่” หรือ “โรคไม่สงบ”

ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชนชั้นนำสยามขาดความเชื่อมั่นและศรัทธาในระบอบการปกครองที่พลเมืองเป็นผู้ปกครองกันเอง อีกทั้ง “ของเก่า/ระบอบการปกครองแบบเก่า” ที่เคยมีมานั้นเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับสยามอยู่แล้วและอาจมีคุณค่าขึ้นทุกวัน ในขณะที่สามัญชนบางส่วนเริ่มตระหนักว่าระบอบที่มีอยู่เริ่มพ้นกาลสมัยแล้ว

ตามหาความหมายของประชาธิปไตย:

รากฐานของระบอบรัฐธรรมนูญ/ ประชาธิปไตย

นับแต่มีการตีพิมพ์ในสยามและออกวารสารข่าวในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กระแสความรู้ใหม่ๆ จะพรั่งพรูและหลั่งไหลมาจากทั้งภายนอกและภายในสังคมสยาม โดยเฉพาะความก้าวหน้าใน

การพิมพ์ที่ทำให้การอ่านเริ่มเผยแพร่สู่วงกว้างขึ้นกว่าเดิม แนวคิดเรื่อง “คอนสตีติวชัน” ปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุของหมอบรัดเล (The Bangkok Recorder) เป็นครั้งแรกที่ได้กล่าวถึงขนบธรรมเนียมการปกครองที่ประชาชนเป็นผู้เลือกษัตริย์เอง ดังบทความ “กษัตริย์เมืองยูนิคิตเทศ” หรือ ประธานาธิบดีแห่งสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีขนบธรรมเนียมแตกต่างไปจากขนบธรรมเนียมแบบสยามอย่างยี่งให้มหาชนเป็นผู้เลือก “กษัตริย์” ของตนเอง และมีเสียงร่ำลือถึงธรรมเนียมอันแปลกประหลาดอย่างใหม่ (“ความสงสัยเรื่องเปรคซิเดนต์ที่เมืองอเมริกา King of United States” หนังสือจดหมายเหตุ เล่ม 1, 22 กรกฎาคม 1865, น. 68-69) แต่ยังมีผู้เข้าใจว่าอเมริกามี “กษัตริย์” หมอบรัดเลจึงได้เขียนอธิบายว่า

“เมืองยูนิคิตเทศไม่มีคนเปนกษัตริย์ก็จริง, มีแต่คอนสตีติวชันคือคตหมาย อย่างหนึ่งสั้นๆ เปนแบบอย่างสำหรับจะให้เจ้าเมืองรักษาตัวแลรักษาเมืองตามคตหมายนั้น. เมื่อตั้งขึ้นเปนเจ้าเมืองก็ต้องชบาลตัวว่าจะรักษาบทอนสตีติวชันให้ถึงทวนตามสติปัญญาแลกำลังอันครบบริบูรณ์ของตัว. แลหัวเมืองยูนิคิตเทศทั้งปวงก็ได้ปฏิญาณตัวไว้, เปนใจความว่า, จะให้บทอนสตีติวชันตั้งไว้เปนต่างกษัตริย์. ถ้าเม้นเปรคซิเดนต์จะหักทำลายคอนสตีติวชันเมื่อใดก็คงจะเป็นโทษใหญ่เมื่อนั้น. ถ้าหัวเมืองใดๆ เอาใจออกห่างจากคอนสตีติวชันนั้นก็จัดได้ชื่อว่าเปนขบถ. ผูกฤษฎารหัวเมืองทั้งปวงนั้น เปนผู้จัดเลือกตั้งบทอนสตีติวชันขึ้นเปนใหญ่แทนกษัตริย์. แลราษฎรทั้งปวงได้เลือกคนตั้งเปนเปรคซิเดนต์, สำหรับจะป้องกันรักษาบทอนสตีติวชันให้มั่นคง” (หนังสือจดหมายเหตุ, น.135)⁽²⁾

(1) ต่อไปนี้จะเรียกทับศัพท์ตามเอกสารต้นต้น หรือเอกสารต้นฉบับ เพื่อสะท้อนความเข้าใจที่มีต่อคำ/ความหมายของระบอบการปกครองนั้นๆ

(2) กษบถ หรือ ขบถ ในอักษรวิธานศรับท์หมายถึง “การที่คนคิดปะทุร้ายไม่เชื่อตรงต่อพระมหากษัตริย์” (อักษรวิธานศรับท์, น.22) ความหมายนี้จะเปลี่ยนไปเมื่อเข้าสู่การปกครองในระบอบใหม่ ดูพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 และ 2525 อธิบาย

หมอบรัดเลได้แปล “กอนสตีติวชัน” ของอเมริกา ต่อเนื่องจนถึงหนังสือจดหมายเหตุ ฉบับ 1 มกราคม ค.ศ.1866 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นเวลาถึง 20 ปีก่อน หน้าที่จะมีคำกราบบังคมทูลของเจ้านายและขุนนาง เมื่อ ร.ศ. 103 ในรัชกาลต่อมา

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพ.ศ. 2428 คณะเจ้านายและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่จำนวนหนึ่ง⁽³⁾ ได้นำคำกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน โดยอธิบายเหตุผลว่าการปกครองของสยามที่เป็นอยู่ (คือระบอบกษัตริย์) จะนำมาซึ่งอันตรายต่อบ้านเมือง ทางที่จะแก้ไขได้จำเป็น “...ต้องอาศัยความเปลี่ยนแปลงในทางทะนุบำรุงรักษาบ้านเมือง ตามทางญี่ปุ่นที่ได้เดินทางยุโรปมาแล้ว แลซึ่งประเทศทั้งปวงที่มีศิวิไลซ์ นับกันว่าเป็นทางอันเดียวที่จะรักษาบ้านเมืองได้...” (ช้อยนันต์ สมุทวณิช, 2538 น.79)

ชนชั้นนำกลุ่มนี้ได้มองความเปลี่ยนแปลงในประเทศใกล้เคียงที่ถูกฝรั่งเศสคุกคามและเน้นถึงข้อวิจารณ์ของหนังสือพิมพ์ที่เห็นว่าสยามว่าอาจเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในระยะเวลาไม่เกิน 5 ปีพวกเขาเน้นย้ำว่า หนทางเดียวที่จะแก้ปัญหาคูกคามจากภายนอกประเทศได้จะต้องเปลี่ยนแปลงประเพณีการปกครองแบบเดิมที่เปรียบเหมือน “อุบะที่แขวนไว้ด้วยเชือกเส้นเดียว พวกอุบะซึ่งอาศัยเชือกอยู่นั้นถ้ามีอันตรายเชือกขาดก็จะต้องตกลงพื้นถึงแก่ชำรุดเปลี่ยนแปลงรูปพรรณไปได้ต่างๆ ฤบาทที่ทำลายยับเยินสิ้นทีเดียว” เช่นเดียวกับงานราชการที่จะขาดองค์พระมหากษัตริย์เสียมิได้ (ช้อยนันต์ สมุทวณิช, 2538, น.83-93) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาความไม่แน่นอนอันมีเหตุมาจากการปกครองแบบเดิมก็คือ ปัญหาการสืบราชสมบัติ “...เพราะเหตุที่มีประเพณีอันไม่แน่นอนแลโดยอย่างที่สุดการเปลี่ยนแปลงอันนั้นอาจทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่เป็นที่วางพระราชหฤทัยแน่นอนลงได้

บ้านเมืองจะเจริญและพระบรมวงศ์อันสนธิจะสืบสันตติวงศ์ต่อไป...” (ช้อยนันต์ สมุทวณิช, 538, น.94)

ดังนั้นความจำเป็นเร่งด่วนในสายตาของชนชั้นนำกลุ่มนี้ก็คือ

“...จะต้องจัดการบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงพระราชประเพณีของเก่าให้เป็นประเพณีฤคกอนสตีติวชันใหม่ตามทางชาวยุโรป ฤให้ใกล้ทางยุโรปที่สุดที่จะเป็นไปได้ เหมือนดังเมืองญี่ปุ่นซึ่งประเทศเดียวในตะวันออกที่ได้เดินในทางยุโรปมาแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าต้องกราบบังคมทูลพระกรุณาให้ละเอียดขึ้นไปอีกว่า ทางที่ข้าพระพุทธเจ้ากราบบังคมทูลพระกรุณาว่าเป็นกอนสตีติวชันยุโรปนั้นหาได้ประสงค์ที่จะให้มีปาลิเมนต์ในเวลาไม่มี” (ช้อยนันต์, 2538, น. 94)

(ต่อ)

ว่า หมายถึง “ประทุษร้ายต่อทางอาณาจักร, ความทรยศ (ก.), ผู้ประทุษร้ายต่อทางอาณาจักร, ความทรยศ ผู้ประทุษร้ายต่ออาณาจักร, ผู้ทรยศ ขบถก็ว่า : (กฏ) ชื่อความผิดฐานกระทำความผิดต่อความมั่นคงของรัฐภายในราชอาณาจักรโดยใช้กำลังประทุษร้ายหรือขู่ข่มขู่จะใช้กำลังประทุษร้ายเพื่อล้มล้างหรือเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญหรือล้มล้างอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร หรืออำนาจตุลาการหรือแบ่งแยกราชอาณาจักร หรืออำนาจการปกครองในส่วนใดส่วนหนึ่งแห่งราชอาณาจักรเรียกว่าความผิดฐานเป็นกบฏ (ส. กบฏ=ความคด, ความโกง)

(3) ได้แก่ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิศาตรา, สมเด็จพระยาสุวดีวัฒนวิศิษฐ์, พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, พระยาดำรงราชพลชั้นร์ (นกแก้ว คชเสนี ภายหลังเป็น พระยามหาโยธา), หลวงเดชนายเวร (สุน สัตร์ภัย ภายหลังเป็น พระยาอภัยพิพิธ), หลวงวิเสศสาสิ (นาค), บุศย์ เพ็ญกุล (ภายหลังเป็นจมนไววรนาถ), ขุนปฏิภาณพิจิตร (หรุ่น), นายเปลี่ยน และ ลับลุดเตอแนนต์ สอาด รวม 14 ท่าน ข้อเสนอหลักของคณะ ร.ศ.103 ได้แก่ 1. เปลี่ยนแปลงประเพณีจากแอบโซลูตโมนาธิ (Absolute Monarchy) ซึ่งเรียกว่าให้เป็นพระราชประเพณีที่เรียกว่า “กอนสตีติวชันโมนาธิ” (Constitution Monarchy) 2. ตั้งคาบิเนตและกรมที่เปรียบเสมือนเครื่องจักรที่ทำงานได้อิสระภายในกรมและมีพระราชประเพณีแน่นอนในการสืบสันตติวงศ์ 3. ปิดช่องทางที่จะให้มีสินบน กำหนดเงินเดือนให้เหมาะสมกับฐานะตำแหน่ง 4. กำหนดคาบิณีให้เป็นที่ยอมรับทั้งไทยและฝรั่ง 5. ปรับปรุงขนบธรรมเนียมกฎหมายแผ่นดินที่เห็นว่าขัดต่อความเจริญของบ้านเมือง 6. ให้ราษฎรมีช่องทางในการเสนอความคิดเห็น 7. จัดให้ข้าราชการมีความรู้ความสามารถและคุณสมบัติครบถ้วน (ดู ช้อยนันต์ สมุทวณิช, 2538, น.95-97)

ทางแก้ที่เสนอโดยกลุ่มชนชั้นนำกลุ่มนี้⁽⁴⁾ ได้แก่ คณะ ร.ศ. 103 มีความเห็นว่าการดำเนินการแก้ไขปัญหาทั้งหมดนี้ เพื่อให้ประเทศเจริญขึ้น ที่สุดแล้วก็ขึ้นอยู่กับองค์พระมหากษัตริย์เองเพียงพระองค์เดียว ถ้าจะมีพระราชประสงค์อย่างไร การณ์ก็จะเป็นไปตามพระราชหฤทัย เพราะไม่เหมือนที่ยุโรป ที่มี “ปาลิเมนต์ (parliament) และมี-นิสเตอร์ (Minister)” เป็นตัวกันขวาง (ชัยอนันต์, 2538, น. 102)

คำกราบบังคมทูลฯ ของคณะ ร.ศ.103 สะท้อนความคิดความเข้าใจเรื่อง “คอนสตีติวชัน” ที่ชัดเจนอย่างน้อย 2 ประการคือ ประการแรก การเปลี่ยนแปลงประเพณีจะช่วยสร้างความมั่นคงแน่นอนให้กับสถาบันพระมหากษัตริย์ในแง่ “คอนสตีติวชัน” ก็คือ “ราชประเพณี” โดยกำหนดชั้น ลำดับ ของผู้มีสิทธิครองราชสมบัติต่อจากพระเจ้าแผ่นดินที่เสด็จสวรรคตไป หรืออีกนัยหนึ่ง พระราชประเพณีในการสืบสันตติวงศ์ และยังเป็น การเปลี่ยนแปลงเชิงหลักการในการสืบราชสมบัติมีความแน่นอน (อย่างน้อยที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร) แต่คอนสตีติวชันตามคำกราบบังคมทูลนี้ไม่มีผลในทางจำกัดพระราชอำนาจของระบอบราชาธิปไตย เนื่องจากโดยสถานะของพระมหากษัตริย์ยังทรงสิทธิ์เด็ดขาดและเป็นประธานของบ้านเมือง และไม่ต้องทรงรับผิดชอบภาระในการบริหาร⁽⁵⁾ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามคำกราบบังคมทูลฯ ก็ไม่ได้ต้องการให้มี “ปาลิเมนต์” ในระยะดังกล่าว⁽⁶⁾ คงมีแต่เพียงให้ประชาชนมีสิทธิในการแสดงความเห็น (ตามข้อ 6.) ซึ่งขณะนั้นยังไม่มี “ช่องทาง” ในการแสดงความคิดเห็น

ประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงพระราชประเพณีทำให้สามารถรักษาบ้านเมืองไว้ได้ และรอดพ้นจากภัยคุกคามจากภายนอก เพราะการมี “คอนสตีติวชัน” ถือว่าเป็นประเทศที่มี “คิวิไลซ์” เช่น ยุโรปและญี่ปุ่น ในพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวิเคราะห์ว่า เดิมอำนาจบริหาร (Executive) กับอำนาจในการตรากฎหมาย (Legislative) นั้นรวมอยู่

ในพระเจ้าแผ่นดินกับเสนาบดี แต่เมื่อมีการมอบอำนาจริเยนซี (Regency-อำนาจในการสำเร็จราชการแผ่นดิน)⁽⁷⁾ อำนาจทั้งสองจึงขึ้นกับเสนาบดี

เมื่อทรงเจริญพระชนษาขึ้นและทรงดำริเริ่มใช้กติกอลบายนสนับสนุนการตรากฎหมายจนเกิดสภา (Council) ที่ปรึกษากฎหมาย ในรูปแบบนี้เองที่ทรงกล่าวว่าเสนาบดีกลายเป็นเคาเวอนเมนต์หรือรัฐบาล ส่วนตัวพระองค์ (หมายถึงสถาบันกษัตริย์) กลายเป็นหัวหน้าของสภาร่างกฎหมาย (หรืออีกนัยหนึ่งอำนาจนิติบัญญัติ) และกลายเป็นฝ่ายค้านกับรัฐบาล

ต่อมาภายหลังพระองค์จึงทรงค่อยๆ กุมอำนาจในการบริหารได้ที่ละน้อย จนสถาบันกษัตริย์กลายมาเป็นรัฐบาล ปัญหาสำคัญที่พระองค์ทรงตระหนักดีก็คือ เมื่อพระองค์หันมาทำหน้าที่เป็นฝ่ายบริหารนั้น ก็ไม่มีผู้ทำหน้าที่เป็นฝ่ายนิติบัญญัติ ทรงเปรียบเทียบว่า การที่ทรง *เอสคิวตีฟ เคาเวอนเมนต์* นี้ ถ้าจะเปรียบกับการเคาเวอนเมนต์อังกฤษก็เหมือนหนึ่งเป็นปรีเมีย⁽⁸⁾ เองในตัว แต่ได้เปรียบกว่ากล่าวคือ

“ปรีเมียอังกฤษต้องรู้การคิดการที่สำคัญทุกสิ่งทุกอย่าง เว้นไว้แต่การเล็กน้อย คนอื่นทำไปได้ตามตำแหน่งมินิสตรีของตัวเอง ส่วนเราต้องรู้การตั้งแต่

(4) ต่อไปจะเรียกว่าคณะร.ศ. 103

(5) การไม่ต้องรับผิดชอบภาระในทางการบริหารไม่ได้หมายความว่าสถานะของพระมหากษัตริย์อยู่เหนือหรือภายใต้กฎหมาย หรือจำกัดพระราชอำนาจให้มีอยู่เพียงการเป็นประมุขแห่งรัฐ แต่เป็นการแบ่งเบาพระราชภาระมากกว่าจะเป็นการยกสถานะให้ทรงอยู่เหนือการเมือง/การบริหาร

(6) แต่ก็สันนิษฐานว่าอาจจะมิได้ในอนาคตก็น่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่คณะผู้กราบบังคมทูลถวายความเห็น ดู ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2538)

(7) ทรงอธิบายทับศัพท์ภาษาอังกฤษ เช่น เอกเสกคิวตีฟ, ริเยนซี, ลีอิสเลตีฟ (ดู ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2538, น.119)

(8) ทรงหมายถึง premier หรือ ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในเวลาต่อมาเมื่อทรงเสด็จประพาสยุโรปพระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ว่าทั้งนายกรัฐมนตรีและกษัตริย์นอร์เวย์ต่างก็ “กำชับพ้องนัก ว่าอย่าได้มีสติตติง (หมายถึงปาลิเมนต์หรือรัฐสภาในภาษาปัจจุบัน-ผู้ศึกษา) ในเมืองไทยเลย เจ้าแผ่นดินก็พูดเหมือนกัน” ดู *ไกลบ้าน* (เล่ม 2) (ใน จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2527, น.58)

ใหญ่ลงไปจนเล็กทุกสิ่งทุกอย่าง ต้องทำเองสิ่งเอง ทุกสิ่งตลอดจนน้อยความเล็กน้อยไม่มีใครจะได้อาศัย ฤๅอาศัยเสนาบดีตามตำแหน่งนั้นๆ เลย เราต้องรับ ตำแหน่งนี้หนักยิ่งกว่าปรีเมียอังกฤษ แต่ปรีเมีย อังกฤษต้องนั่งในเฮาส์ออฟพาลีเมนต์คอยแก้ความ ส่วนเราไม่ต้องนั่ง เป็นได้เปรียบปรีเมียอังกฤษ เมื่อ การของเราหนักปานนี้ไม่มีเวลาที่จะหยุดได้ จึงไม่ได้หยุดหนุ่ในการลิสเลตีฟเคานซิลให้แข็งแรงได้ เหมือนแต่ก่อน ...เพราะฉะนั้น การต้องการในเมือง เราวลานนี้ ที่เป็นการสำคัญนั้นคือ เคาเวอนเมนต์-รีฟอม” (ตัวเอนเน้นโดยผู้ศึกษา ดู ชัยอนันต์, 2538, น. 120-123)

เคาเวอนเมนต์รีฟอม (Government Reform) หรือ การปฏิรูประบบราชการ (ที่เรียกกันในเวลาต่อมานั้น) เป็น ไปเพื่อพระราชประสงค์สองประการคือ เพื่อให้พนักงาน ราชการทุกๆ กรมทำงานเต็มหน้าที่ ได้ประชุมปรึกษางาน กันอยู่เสมอ และทำงานรวดเร็ว และเพื่อหาผู้ร่างกฎหมาย และตรวจสอบกฎหมาย ซึ่งพระองค์ไม่มั่นใจว่าจะใช้ คนไทยได้หมดเพราะเป็นเรื่องที่ต้องเกี่ยวกับการต่าง ประเทศ⁽⁹⁾

นอกจากนี้ทรงมีพระราชธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงใน บ้านเมืองอันนั้นราษฎรเป็นผู้เรียกร้องให้พระเจ้าแผ่นดิน กระทำ แต่ในสังคมสยามนั้น พระองค์ทรงกระทำเพราะ เห็นว่าเป็นเรื่องที่ต้องกระทำ เนื่องจาก “จะเป็นการเจริญ แก่บ้านเมืองและเป็นความสุขแก่ราษฎรทั่วไปจึงได้คิดทำ เป็นการผิตกันตรงกันข้าม” และ

“แม้จะมีปาลีเมนต์จะไม่มีผู้ใดซึ่งสามารถเป็นเมมเบอ ได้สักก็คน และโดยว่าจะมีเมมเบอเหล่านั้นเจรจา การได้ก็ไม่เข้าใจในราชการทั้งปวงทั่วถึง เพราะไม่มี ความรู้และการฝึกหัดอันใดแต่เดิมมาเลย ก็คงจะ ทำให้การทั้งปวงไม่มีอันใดสำเร็จไปได้ และจะซ้ำเป็นที่หวาดหวั่นของราษฎรผู้ซึ่งไม่เข้าใจเรื่องราวอันใด เพราะไม่ได้ฝึก ไม่ได้ต้องการเกิดขึ้นในใจเลย ราษฎร

คงจะเชื่อเจ้าแผ่นดินมากกว่าผู้ซึ่งจะมาเป็นเมมเบอ ออฟปาลีเมนต์ เพราะทุกวันนี้ ราษฎรย่อมเชื่อถือ เจ้าแผ่นดินว่าเป็นผู้อยู่ในยุติธรรม และเป็นผู้ที่รักใคร่ คิดจะทำนุบำรุงราษฎรให้อยู่เย็นเป็นสุขยิ่งกว่าผู้อื่น ทั้งสิ้น เพราะเหตุฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงเห็นสมควรว่า ราชานูภาพของพระเจ้าแผ่นดินควรจะกำหนดตาม แบบเดิม แต่ในข้อที่เป็นข้อจริงอย่างไร คือ เหมือน หนึ่งไม่กำหนดตามคำพูดกันนอกๆ แบบ เช่น เรียก พระนามว่าเจ้าชีวิต ซึ่งเป็นที่หมายว่ามีอำนาจอันจะ ฆ่าคนให้ตามโดยไม่มีคามผิดอย่างหนึ่งอย่างใดได้ ซึ่งความจริงสามารถจะทำได้ แต่ไม่เคยทำเลยนั้น ก็จะเป็นการสมควรแก่บ้านเมืองในเวลาที่อยู่แล้ว” (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2518, น. 169)

พระองค์ทรงตำหนิ “พวกคิดสูง” ซึ่งสนใจในการบ้าน เมืองและเรื่องราวในต่างประเทศ แต่ไม่รู้ภาษาต่างประเทศ มักจะเข้าใจว่าชาวยุโรปสามารถกระทำการใดใดให้สำเร็จ เพราะมีความสามัคคี กับพวกที่รู้ภาษาอังกฤษรู้พื้นเพ ราชการในประเทศยุโรปที่ “น้อมใจ” ตามธรรมเนียม ยุโรป เห็นว่าจำเป็นจะต้องมี “ปาลีเมนต์” ต่างเป็นพวก ที่รู้และพูดไปโดย “รู้ๆ ปลูกๆ หมายความว่าที่เป็น จริงไป” คือ ยกย่องฝรั่งเพื่อด่าไทยกันเอง

ทรงย้ำว่า การมีปาลีเมนต์ หรือโปลิตีกัลปาทิ นั้นก็ เป็นการดี แต่เฉพาะในยุโรป ซึ่ง “เกิดขึ้นโดยความจำเป็น ต้องมี และได้ฝึกหัดกันต่อๆ มาหลายร้อยปีเป็นรากเงา พื้นแพแน่นหนา ไม่ต้องรื้อถอนชุดคู้ยมาก เป็นแต่ติดตก แต่งดัดแปลงประดับประดาให้เป็นทางสม่าเสมอและ จะดีขึ้นอีกเพียงเท่าใดให้ดีขึ้น” อีกทั้งผู้ที่ทำการก็มีวิชา ความรู้ ได้เคยได้ยั้งจัดการบ้านเมืองมาก่อน จึงไม่ใช่การ ยาก แต่หากเราจะลอกเลียนแบบยุโรป ก็ไม่ต่างจากการ

(9) พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ทรงนิพนธ์ว่า “...ข้อที่น่าจะสังเกตก็คือ พระจุลจอมเกล้าฯ ทรงเขียนคำอธิบาย อันแสดงความรู้ของพระองค์ ในระบอบการปกครองแบบรัฐธรรมนูญของอังกฤษเป็นเวลา 11 ปี ก่อนที่จะเสด็จไปยุโรปครั้งแรก...” (จุลจักรพงษ์, 2517, น.554)

“ลอกเอาตำราทำนาปลูกข้าวสาธิตในเมืองยุโรปมาปลูกข้าวเจ้าข้าวเหนียวในเมืองไทย ก็จะไม่ได้อันใด”

ทรงวิจารณ์ความคิดการตั้งปาลิแมนต์ว่า เกิดในหมู่คนซึ่งไม่มีความรู้พอที่จะคิดราชการ ไม่ใช่ความต้องการของคนทั้งปวง “ถ้าจะตั้งปาลิแมนต์ขึ้นในเมืองไทย เอาความคิดราษฎรเป็นประมาณในเวลานี้แล้ว ข้าพเจ้าเชื่อว่า จะไม่ได้จัดการอันใดได้สักสิ่งหนึ่งเป็นแน่แท้ทีเดียว คงจะต้องเถียงกันป่นปี้ไปเท่านั้น”

ความคิดสองพวกข้างต้นจึงไม่ถูกกับกาลเวลาของบ้านเมือง “ไม่เป็นเครื่องที่จะทำให้บ้านเมืองมีความเจริญไปได้โดยเร็ว” เพราะไม่มีความสามัคคี ซึ่งพระองค์ต้องการเห็น “ทางกลาง” โดย “ในการปกครองกรุงสยามนี้ ถ้าจะจัดการอาศัยเจ้าแผ่นดินเป็นหลัก ให้เป็นไปตามความนิยมอย่างเก่าจะเป็นการง่าย ดีกว่าที่จะจัดการอย่างอื่น เพราะเป็นของมีพื้นเพมาแล้ว” และจะต้องแก้โรคหินหักต้นโพธิ์ คือการเล็งความรับผิดชอบในการกราบบังคมทูลปัญหาของข้าราชการ โดยปัดภาระให้ตกอยู่กับพระองค์ ซึ่งก็ถือเป็นความสามัคคีอย่างหนึ่ง ถ้ากระทำได้ดีดังกล่าวแล้วบ้านเมืองก็จะเจริญและถูกกับกาลสมัย (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2518, น. 174 -185)

ในความรับรู้ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งดำรงพระยศเป็นเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ที่ทรงบันทึกไว้ในการตีพิมพ์พระราชธิบายชุดนี้ว่า การเปลี่ยนแปลงระบบราชการ โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในครั้งนั้น ทรงเปรียบเหมือน “การพลิกแผ่นดิน (Revolution) ไม่ใช่ Evolution” เนื่องจาก

“การที่ประเทศสยามได้เปลี่ยนแปลงวิธีปกครองอย่าง Revolution ได้โดยไม่ต้องมีใครเสียเลือดเนื้อแม้แต่หยดเดียวดังนี้ ต้องนับว่าเป็นมหัศจรรย์ เป็นโชคดีของประเทศสยามเป็นอย่างยิ่ง การเปลี่ยนแปลงนี้ ย่อมขัดผลประโยชน์ของคนบางจำพวก จึงยากนักที่จะสำเร็จไปได้โดยสงบราบคาบที่การเปลี่ยนแปลงนี้สำเร็จไปได้ในประเทศสยามอย่างราบคาบเพราะ

Revolution ของเรานั้น สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้ริเริ่ม ประกอบทั้งสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินองค์นั้น ทรงพระปรีชาสามารถยิ่งกว่าผู้ใดหมด ในเวลานั้น ทั้งทรงมีพระราชอัธยาศัยละมุนละม่อมทรงสามารถปลุกความจงรักภักดีในชนทุกชั้นที่ได้เข้าเฝ้าใกล้ชิด พระองค์แม้แต่เพียงครั้งเดียว...ได้ทรงเลือกประเพณีการปกครองทั้งของไทยเราและต่างประเทศประกอบกัน ด้วยพระปรีชาอันยิ่งยวด ได้ทรงจัดการเปลี่ยนแปลงวิธีการปกครองเป็นลำดับมา ล้วนเหมาะแก่เหตุการณ์และเหมาะแก่เวลา ไม่ช้าเกินไป ไม่เร็วเกินไป” (ดู พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน สุลักษณ์, 2508, 105-108 และพิทยลาภพฤฒิยากร, 2507, น. 1-27)

การทำทลายและปรับเปลี่ยนนวัตกรรมการ: สถาบันพระมหากษัตริย์กับพระราชอำนาจ เชิงประเพณี

กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ทรงสะท้อนภาพความคาดหวังที่มีต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่จะทรงเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงที่จะพระราชทาน “รัฐธรรมนูญ” หลังจากที่ไม่ได้รับพระราชทานในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

อาจกล่าวได้ว่า ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีวิวาทะว่าด้วยระบอบปาลิเมนต์, คอนสติตูชัน และริบลิทบนหน้าหนังสือพิมพ์มากที่สุดสมัยหนึ่ง

พระองค์ทรงได้รับการคาดหวังจากประชาชนตั้งแต่เมื่อเริ่มรัชสมัยว่า พระองค์จะทรงเป็นผู้สถาปนา “รัฐธรรมนูญ” พระราชทานให้สยาม ความคาดหวังว่าพระองค์จะทรงริเริ่มปรับเปลี่ยนสถานะของสถาบันทางประเพณีเสียใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกในระบายนั้น ไม่ว่าจะอยู่ในยุโรปหรือตะวันออกก็ตาม

เพียงไม่นานก็เกิดกฎของคณะ ร.ศ. 130 ส่วนใหญ่

เป็นนายทหารระดับล่าง (ดู อัจฉราพร, 2540 และแถม-
สุข, 2522) เมื่อพิจารณาจากบริบทและยุคสมัยตามข้อ
สันนิษฐานของนักวิชาการพบว่าคณะ ร.ศ.130 ต้องการ
เปลี่ยนแปลงระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (หรือที่เรียกกัน
ว่า ราชาธิปไตย) มาเป็นระบอบกษัตริย์ภายใต้กฎหมาย
(Constitution Monarchy) แต่ก็ไม่พบร่างเอกสารหรือ
เอกสารที่กำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลงไว้ชัดเจน อาจ
เป็นเพราะว่าทางการจับกุมก่อนที่จะทันริเริ่มคิดร่างเอกสาร
อย่างเป็นทางการก็ได้

อัจฉราพร กุมพิตสมัย (2540) อธิบายว่าสมาชิกของ
คณะ ร.ศ. 130 ส่วนใหญ่คล้อยตามความเห็นของ ร.ท.
เจือ ควกุล ที่อภิปรายสนับสนุนให้เปลี่ยนระบอบเป็น
ริบปติก เพราะในระบอบนี้จะทำให้ “พลเมืองจะมีอิสรภาพ
มีอำนาจอันชอบธรรมทั่วกันหมด” (ดู อัจฉราพร, 2540,
น. 186-188)

หรือถ้าพิจารณาในแง่อุดมการณ์ทางการเมืองของหมู่
คณะ ร.ศ. 130 ยังไม่ยุติว่าต้องการจะเห็นสยามเปลี่ยน
แปลงไปในทิศทางใดอย่างเป็นรูปธรรม ที่ วอลเทอร์
เวลลา (Walter F. Vella) เห็นว่า อุดมการณ์ปฏิวัติของ
คณะ ร.ศ. 130 ยังห่างไกลจาก “ภาวะสุกงอม” แต่อย่าง
น้อยจากคำอธิบายของผู้นำกลุ่มจะมองว่า ระบอบราชา-
ธิปไตยเป็นระบอบที่ไม่มีความก้าวหน้าและเป็นสถาบัน
ที่กำลังเสื่อมถอย เนื่องจากรัฐทั่วโลกในขณะนั้น ถ้าไม่
เป็น “ริบปติก” ก็เป็น “คอนสติติวชันโมนากี” (Vella, 1978,
p.55)

ในด้านของ “ริบปติก” นั้น ภาพสะท้อนพระราช
วิจารณ์ต่อระบอบริบปติกที่โดดเด่นก็คือ บทละครพระราช
นิพนธ์ เรื่อง “ฉวยอำนาจ” หรือชื่อภาษาอังกฤษว่า Coup
d'E tat⁽¹⁰⁾

ตามท้องเรื่องกล่าวถึง ชาติคอโรเนียน (ประเทศ
คอโรเนียน) มีคณะกษัตริย์คอโรเนียนเตรียมการก่อการ
เปลี่ยนแปลงการปกครองเพื่อแก้ปัญหา โดยคณะกษัตริย์
เห็นว่าควรจะต้องเปลี่ยนแปลงเป็นริบปติก ในที่ประชุมของ

คณะกษัตริย์มีการแสดงและโต้แย้งความเห็นอย่างแข็งขัน
แต่ต่อมาก็มีผู้ทรยศต่อขบวนการและเกี่ยวข้องกับนายทุน
ชาวยิวแจ้งให้รัฐบาลมาจับคณะกษัตริย์

พระราชาวีคเตอร์ที่ 6 ทรงอยู่ในที่ประชุมด้วยการ
ปลอมตัวเป็นร้อยเอกคาสะเรจิส โดยการรับรองของพระ
สหายสนิท มาร์ซีโย และทรงเป็นผู้คลี่คลายสถานการณ์
ภายหลังเมื่อมีทหารฝ่ายรัฐบาลมาจับกุมคณะกษัตริย์ พระ
เจ้าวิคเตอร์จึงทรงแสดงพระองค์เพื่อปกป้องคณะกษัตริย์
และทรงได้รับการสนับสนุนจากคณะกษัตริย์คอโรเนียนใน
ที่สุด

หัวข้อในการถกเถียงเกี่ยวกับการจะเปลี่ยนแปลงการ
ปกครองว่าควรจะเป็นริบปติก หรือไม่ แต่ส่วนหนึ่งเห็น
ว่าการเป็นริบปติกจะนำ “ชาติ” ไปสู่ความเป็น “ข้า” ของ
พวกบอลเชวิกเช่น

“บันดาผู้ที่แสดงความคิดเห็นควรให้เปลี่ยนแปลง
ลักษณะปกครองจากราชาธิปไตยเป็นริบปติกนั้น,
ต้องเห็นว่าไม่มีสาเหตุอะไรนอกจากความเห็นแก่ตัว
และหุเบาใจเบา, หลงถ้อยคำของนักพูดและหนังสือ
พิมพ์ที่ชาวต่างชาติหรือพวกที่มีความแค้นเคืองส่วน
ตัวเป็นเจ้าของ, พยายามยุแหย่ สาระแน เน้นนำไป
ในทางให้ก่อกำเริบจรรยา, สหายทั้งหลาย! เราเป็น
เชื้อชาติคอโรเนียนแท้, ทำไมชอบฟังคำยุแหย่ของ
ชาวต่างชาติ? ...ในเวลานี้เราตกอยู่ในความลำบาก
ยากแค้นอยู่บ้างจริงอยู่, แต่คงไม่ยากแค้นยิ่งไปกว่า
เมื่อเป็นข้าพวกบอลเชวิก สหายต้องการเป็นริบปติก
หรือ? นั่นเทียว จะเปนก้าวที่หนึ่งซึ่งจะนำเราเข้าไป
หาความเป็นข้าของพวกบอลเชวิก! นั่นเทียวจะเปน
ก้าวแรกของเราที่จะพากันเดินไปสู่รกรากอันร้อนยิ่งกว่า
อะเวจี!” (มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2520, น. 167-168)

(10) ทรงพระราชนิพนธ์ให้เสียดำแสดง ณ ค่ายหลวงบ้านโป่ง
จ.ราชบุรี เป็นครั้งแรก เมื่อ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2466 และในงาน
60 พรรษาสมเด็จพระศรีสวรินทราบรมราชเทวีพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า
เมื่อ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2467

สถานะของพระมหากษัตริย์มีความสำคัญต่อชาติ เป็นธงชัยและศูนย์รวมความภักดีของชาติ “จริงอยู่ รัฐบาล ก็มีประธานาธิบดีเป็นหัวหน้าแห่งชาติ, แต่หัวหน้าที่เปลี่ยน ทุกสัปดาห์ หรือเจ็ดปี จะมีใครเคารพสักปานใด?” เมื่อเทียบ กับประเทศฝรั่งเศสจะเห็นว่า “ถึงเป็นรัฐบาล แต่ชนบ ธรรมเนียมและพิธีรีตองก็ไม่ผิดกับเป็นราชาธิปไตย” (มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2520, น. 158 - 169)

คำอธิบายของชนชั้นนำมองเหตุการณ์ดังกล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงโดยใช้กำลังเป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองเป็นรัฐบาลไม่สามาร กนำพาชาติไปสู่ความเจริญได้เสมอไป อีกทั้งพระบาทสมเด็จ พระมงกุฎเกล้าฯ ก็ทรงเตรียมการตั้งสภาตรวจราชการ และเมื่อเทียบกับการเปลี่ยนแปลงในตุรกี, จีนหรือประเทศ รัสเซียก็ไม่มีผลดีเท่าใดนัก จะเห็นได้ตามพระตำราของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานา รธ เมื่อเกิดเหตุการณ์ ร.ศ. 130 ดังนี้

“รัฐบาลหาได้ขัดขวางในทางที่ราษฎรจะคิดหาทาง เจริญ (ลิเบรัลไอเดีย) ให้แก่บ้านเมือง ใช่แต่เท่านั้น รัฐบาลยังได้คิดการช่วยบำรุงให้การนี้เปนไปอยู่เสมอ และพระองค์ท่านได้ทรงแสดงว่าการทำงานที่ดีที่ได้เจริญ จดมาในเมืองไทยแล้ว ซึ่งเป็นทางเจริญของบ้านเมือง นั้นได้มีมาจากเบื้องสูงเสมอ หาใช่ราษฎรได้ร้องขอ แนะนำให้ทำขึ้นไม่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับ พระองค์ท่านก็พอพระทัยในทางจัดการเจริญให้แก่ บ้านเมืองโดยเปลี่ยนขนบธรรมเนียมไปตามกาลสมัย แต่การที่จะยอมให้ตั้งรัฐบาลขึ้นนั้นก็ต้องเลิก กษัตริย์ปกครองและไม่มีเจ้านายโดยใช้กำลังเข้า ทำร้ายนั้น เปนสิ่งที่จะทรงอนุญาตให้เปนไปตามความ คิดเห็นของคนพวกนั้นไม่ได้ ไม่มีใครได้เคยถูกจับ เพราะแสดงความคิดเห็นในการซึ่งจะคิดเปลี่ยนแปลงขนบ ธรรมเนียม (ลิเบรัลไอเดีย) ซึ่งเป็นประโยชน์แก่บ้าน เมือง แต่เมื่อมีคนคิดทำการที่เสียเลือดเนื้อแก่ผู้คน แล้วพระองค์ท่านก็ไม่ทรงละเลยที่จะทรงจัดระับ

เหตุการณ์เหล่านี้เสียทันที... (แต่) การที่จะตั้งรัฐบาล ขึ้นในประเทศสยามในปัจจุบันเป็นการที่สำเร็จไปไม่ ได้ และการที่จะเปลี่ยนแปลงรัฐบาลใหม่นั้นมิใช่เพน ของที่จะดัดแปลงไปให้สู่ความเจริญได้เสมอ” (“ยังไม่ ถึงสมัยที่ควรเปลี่ยนวิธปกครอง” ใน มอนิงโพสต์. 15 เม.ย 2467 ใน ร.6 น. 20.6/88 การปกครอง ประเทศสยาม ความเห็นคณะหนังสือพิมพ์ต่างๆ 2 ก.ค. 2465-14 มิ.ย. 2467)

เพราะตัวอย่างเช่นประเทศตุรกี หรือเปอร์เซียเมื่อ ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองบ้านเมืองก็กลับทรุดโทรมยิ่ง กว่าเดิม หรือในประเทศจีนเมื่อเป็นรัฐบาลแล้วก็ยังเกิด จราจลทุกวัน ทรงกล่าวชัดเจนว่ารัฐบาลสยามยังไม่มี ความประสงค์จะจัดตั้ง “คอนสตีติวชันคองเวนันต์” เพราะถ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ตั้ง “ที่ประชุมปาร์เลีย- เมนต์” ก็ไม่มีประโยชน์ เพราะไม่มีใครยอมรับว่าคนไทย จะสามารถปกครองตนเองได้ (แชลฟีวูล) อีกทั้งยังจะเปิด โอกาสให้คนบางพวกคิดทุจริต สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวง พิษณุโลกฯ ยังตรัสต่อไปว่าเมื่อแรกที่พระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์ได้พระราชทาน พระราชดำริเรื่อง “เลย์สเลตีฟอชัมบลิ” หรือที่ประชุม สภาตรวจราชการให้ที่ประชุมสภาเสนาบดี แต่ไม่มีผู้ใด ยอมรับผิดชอบในตำแหน่ง “นายกแห่งสภา” แต่สมเด็จพระ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกฯ ทรงคิดว่า “เปนที่เข้าใจว่า การนี้คงจะสำเร็จไปในวันหนึ่ง” เนื่องจากรัชกาลที่ 6 ทรง ใส่พระทัยเรื่องนี้อยู่เสมอ โดยรูปแบบของสภาที่จะตั้งขึ้น มีเสนาบดีเป็นกรรมการโดยพระเจ้าอยู่หัวทรงเลือกขึ้น กรรมการมีหน้าที่เป็นผู้ตรวจราชการและแนะนำปัญหา ราชการ (“ยังไม่ถึงสมัยที่ควรเปลี่ยนวิธปกครอง” ใน มอนิงโพสต์. 15 เม.ย 2467 ใน ร.6 น. 20.6/88 การ ปกครองประเทศสยาม ความเห็นคณะหนังสือพิมพ์ ต่างๆ 2 ก.ค. 2465-14 มิ.ย. 2467)

บทความหนึ่งของวารสารข่าวภายในราชสำนักของ พระองค์กล่าวว่า ในรัฐที่มีปาลิเมนต์ ประชาชนจะไม่เคารพ

กฎหมายที่รัฐสภาอันเป็นตัวแทนของประชาชนตราขึ้น เทียบเคียงกฎหมายที่พระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้ตรา เนื่องจากประชาชนเป็นผู้ร่างกฎหมายเสียเอง (Vella, 1978, p.64) ผู้เขียนยังกล่าวเพิ่มเติมอีกว่า รัฐบาลราชาธิปไตย (Monarchical Government) ส่วนมากกิจการทุกอย่าง ขึ้นกับพระราชอา แต่ในสยามนั้นพระราชอาเป็นผู้ทรงธรรม และทรงมีความเมตตากรุณา (compassionate) อีกทั้งระบบนี้ยังทำงานได้ผลดี ถ้าใครจะวิจารณ์ก็เป็นเพียงเขม่า (soot) ที่พ่นออกจากโรงสีข้าว (Vella, 1974, p.66)

หรือ "...การที่มีปาลิเมนต์ขึ้นเช่นนี้จะทำอะไร ก็ดี ย่อมเขื่องข้าทั้งสิ้น ไม่รวดเร็วเหมือนรัฐบาลที่พระเจ้าแผ่นดินมีกรรมสิทธิ เพราะจะทำอะไรแต่ละที่ก็ต้องขึ้น จากที่ประชุมนี้ ไปจากที่ประชุมนั้น ลงจากที่ประชุมนั้น มาที่ประชุมนี้ เกียกกันคอบเป็นอัน กว่าสำเร็จได้แต่ละ สิ่งละอย่าง คอเกือบแห้งไปด้วยกันหมด..." (ใน ทวีปัญญา ต.ค. ร.ศ. 123 อ้างจาก สุกัญญา, 2520, น.64)

พระราชวิจารณ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัวที่มีต่อแนวคิดเรื่องคอนสติตูชันนั้นปรากฏใน หลายแห่ง เช่น ในรายงานการประชุมปาลิเมนต์สยาม (พระราชนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. 2448 หรือ ก่อนครองราชย์) มองอนาคตของระบอบรัฐธรรมนูญ/ปาลิเมนต์สยามว่า เป็นเรื่องขบขัน ไร้ทิศทาง ปราศจากระเบียบอันเกิดจากความประพฤติของสมาชิกแต่ละคน เช่น นายเทียน นาย เกศร์ และสมาชิกเชื้อสายจีนซึ่งต่างพูดเอาแต่ความต้องการของตนเป็นหลัก (มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน ชัยอนันต์ และชัตติยา, 2532, น. 150-155)⁽¹¹⁾

ในจดหมายเหตุร้ายวันส่วนพระองค์ทรงบันทึกลงไว้ว่า

"ถ้ามีผู้ต้องการ "คอนสติตูชัน" จริงๆ และเป็นไปได้จริงจะเป็นคุณอย่างใดฤไม่ แต่ถ้าแม้ต่างว่ามี คนอยู่จำพวก 1 ซึ่งตั้งใจดีจริง มีความมุ่งดีต่อชาติจริง จะร้องฎีกาขึ้นมาตรงๆ ขอให้มิคอนสติตูชัน เราเองจะไม่มีวาทะค้านเคียงเลย ตรงกันข้าม เราจะยอม พิจารณาดูว่า จะสมควรยอมตามคำร้องขอของคน

นั้นฤไม่ ยิ่งถ้ามีคอนสติตูชันได้จะดียิ่ง เพราะเรารู้สึกอยู่แล้วเหมือนกัน ว่าการที่มอบการปกครองไว้ในมือเจ้าแผ่นดินคนเดียวผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดนั้น ดูเป็นการเสี่ยงบุญเสี่ยงกรรมอยู่" (มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2517, น. 48-49)

ทรงวินิจฉัยข้อดีข้อเสียของการมีคอนสติตูชันว่า ข้อดี คือการตัดความไม่แน่นอนอันเกิดจากการรวมอำนาจ ในมือคนๆ เดียวนี้เสีย และให้มีผู้รับตำแหน่งเสนาบดีที่ ประชาชนไว้วางใจเข้ารับตำแหน่ง แต่ทรงเห็นโทษอันเกิดจากการใช้ "ลักษณะปกครองแบบคอนสติตูชัน" คือ

ประการแรก การใช้อำนาจตามเสียงส่วนใหญ่อาจจะ ไม่นำชาติไปสู่ความเจริญหากประชาชนไม่มีความรู้ความ เข้าใจ

ประการที่สอง การมอบอำนาจให้ตัวแทนประชาชน เข้าไปนั่งในรัฐสภา (ปาร์ลีย์เมนต์) นั้น ผู้แทนประชาชน แต่ละคนจำเป็นจะต้องรวบรวมเป็นคณะของผู้ที่มีความ เห็นพ้องกันในปัญหาสำคัญเป็นคณะหรือปาร์ตี (Party) เพื่อจะได้ช่วยกันลงความเห็นเมื่อเข้าประชุมรัฐสภา แต่ ในการแข่งขันเพื่อได้รับเลือกตั้งจะต้องมี "การฟ้อใจ" (ล่อ ใจ) เช่น เลี้ยงดู จะหาพาหนะรับส่ง จนถึงการติดสินบน ซึ่ง "...เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ก็นับว่าผิดความมุ่งหมายเดิม ของคอนสติตูชันแล้ว คืออำนาจไม่ได้อยู่ในมือประชาชน จริงๆ แต่ไปอยู่ในมือแห่งคนส่วน 1 ซึ่งเป็นส่วนน้อยแห่ง ชาติเท่านั้น" (มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2517, น. 53)

ประการที่สาม จะเกิด "ผู้มีอาชีพซึ่งเอาการบ้านเมือง (ปอลิตีค) เปนทางหาชื่อเสียง" ซึ่ง "นึกแทนพูดแทน ประชาชน" ซึ่งนับว่าไม่ถูกต้อง ทางแก้ง่ายๆ ก็คือหาผู้ สมัครประเภท "อิสระ" (อินดิเพนเดนท) คือไม่ใช่ปอลิติ- เซียนและ "ไม่ได้อยู่ในปาร์ตีใด ปาร์ตี 1"⁽¹²⁾ แต่คนพวก นี้ก็ทำอะไรไม่ได้มาก เพราะไม่ได้เป็นเสียงข้างมาก

(11) Vella (1978, p. 286) ระบุว่าตีพิมพ์ใน ทวีปัญญา เล่มที่ 18 (กันยายน: 2448)

(12) หมายถึง independent และ politician ตามลำดับ

ประการที่สี่ ถ้าหากมีคณะกรรมการเมืองสองคณะได้ตกลงกันว่าจะผลัดเปลี่ยนกันเข้ารับบริหารเป็นรัฐบาล ก็จะทำให้ปัญหาการผลัดเปลี่ยนการอุดหนุนพวกพ้องของตน ฝ่ายค้านก็จะค้านพอเป็นพิธี เพราะในอีกไม่ช้าก็จะได้เป็นรัฐบาลบ้าง ทรงกล่าวว่า

“ความเสียหายอันนี้มีอยู่แก่ปาร์ลียเมนต์แทบทุกเมือง ...การมีปาร์ลียเมนต์ก็ดี ฤฯ ถึงแม้ว่าจะเปลี่ยนลักษณะปกครองเป็นริบลิคไปทีเดียวก็ดี ไม่ตัดการฉ้อโกงฤฯ การไม่สม่ำเสมอให้หมดไปเลย ถ้าผู้ถืออำนาจยังมีทางที่เลือกให้บำเหน็จรางวัลแก่ใครๆ ได้ตามใจอยู่ トラบใดคนสองพลและหัวประจบก็ยังคงต้องมีอยู่ トラบนั้นจะผิดกันก็แต่ชื่อที่เรียกผู้มีอำนาจเท่านั้น... ความนิยมของมหาชนเวลานี้เดินไปหาทางประชาธิปไตย (ตัวเอนเน้นโดยผู้ศึกษา) คือทางให้อำนาจอยู่ในมือของประชาชนเอง ต้องการที่จะมีเสียงฤฯมีส่วนในการปกครองชาติบ้านเมืองของตนเองให้มากที่สุดที่จะเป็นไปได้ และเมื่อความเห็นของคนหลายๆ ตรงกันข้ามแล้ว ก็ยากที่จะหัดทานฤฯคัดค้านไว้ได้ คงจะต้องไปไปตามความเห็นอันนั้นคราว 1 จะผิดกันก็แต่เวลาจะช้าฤฯเร็วเท่านั้น...เมื่อปรากฏอยู่เช่นนี้แล้ว ก็ไม่มีข้อควรสงสัยเลยเลยว่า เมืองไทยเรานี้คงจะต้องไปไปอย่างประเทศอื่นๆ ได้เป็นมาแล้ว คงจะต้องมี “คอนสตีต्यूชัน” อัน 1 เป็นแน่แท้ ถึงแม้การมี “คอนสตีต्यूชัน” จะมีโทษเช่นที่กล่าวมาแล้วก็ตาม แต่ลักษณะการปกครองโดยมอบอำนาจไว้ในมือพระเจ้าแผ่นดินแต่ผู้เดียวก็มีโทษอยู่เหมือนกัน (ซึ่งในบัดนี้มีผู้แลเห็นและรู้สึกอยู่หลายคน!) จึงตกอยู่ในปัญหาว่าจะเลือกเอาอย่างไร และคำตอบปัญหาอันนี้ ก็มีอยู่แล้วแต่ประชาชนจะเห็นชอบและประสงค์ทั่วกันเถิด ส่วนตัวเราเองนั้นย่อมรู้สึกดีว่าการเป็นพระเจ้าแผ่นดินมีความลำบากปานใด คับใจเพียงใด ที่ยังคงอุสาห์ทำการไปโดยเต็มสติกำลังและความสามารถก็โดยหวังใจให้บังเกิด ผลอันดีที่สุด

แก่ชาติบ้านเมืองของเราเท่านั้น” (มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2517, น. 59-62)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องคอนสตีต्यूชัน/ริบลิค/ديمอคราซี/ประชาธิปไตย ส่งแรงปะทะให้การอธิบายแนวคิดพระราชประเพณีหรือทฤษฎีว่าด้วยพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์มีความเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอดและต่อเนื่อง ดังพระองค์เจ้าธานีนิวัติทรงมีพระมติว่า พัฒนาการแนวคิดทฤษฎีดั้งเดิมมายุติในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อเปลี่ยนเข้าสู่รัชสมัยรัชกาลที่ 4 ได้มีการปรับปรุงพระราชประเพณีหลายอย่าง เช่น พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาได้เปลี่ยนคำปฏิญาณว่าจะเคารพต่อพระมหากษัตริย์มาเป็นประชาชน และเป็นการปฏิญาณสองทางคือกษัตริย์กับปสกนิกร และข้าราชการต่อกษัตริย์ โดยองค์พระมหากษัตริย์จะทรงตั้งน้ำพระราชทานสัตย์แก่ข้าราชการด้วย (ดู Dhani, 1947, พิทยลาภ, 2507, 271-272 และ จุลจักรพงษ์, 2517, น.371)

ตามคำอธิบายหลายแห่งจะพบว่า ชนชั้นนำสยามมองสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์สยามที่เป็นมาแต่โบราณว่า สถาบันกษัตริย์ทรงอยู่ “ภายใต้” กฎหมายอยู่แล้ว และตาม “จารีตโบราณ” สถาบันกษัตริย์ไม่สามารถจะทรงทำการใดๆ โดยเด็ดขาดหรือโดยถือสิทธิ์ขาด

ภาพสะท้อนการปรับเปลี่ยน/อธิบายพระสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ เราสามารถพิจารณาจากพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ซึ่งเต็มไปด้วยสัญลักษณ์และความหมายที่สามารถตีความได้ ในนิพนธ์ของกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร (2507, น. 262-280) อธิบายว่าพิธีบรมราชาภิเษกโดยรูปแบบที่ปรากฏภายนอกมีลักษณะผสมผสานระหว่างลัทธิเทวราชแบบเขมร⁽¹³⁾ และลักษณะของสถาบันกษัตริย์สยาม ตั้งแต่สมัยราชอาณาจักรอยุธยาจนถึงรัชกาลที่ 3 กรุงรัตนโกสินทร์แทบจะไม่เปลี่ยนแปลง กระทั่งเมื่อรัชสมัยของพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงก่อนการเปลี่ยน

(13) หมายถึงลัทธิซึ่งเชื่อว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเทพอวตารมาจุติเพื่อเป็นกษัตริย์ผู้ปกครอง (ดู Dhani, 1947, p.102)

แปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 นั้น ทำให้ “ลักษณะแห่งพระมหากษัตริย์เปลี่ยนแปลงในทางจะให้เหมาะสมกับสมัยปัจจุบัน อันโลกย่อมอนุโลมเข้าหาแบบแผนทางยุโรปมากขึ้นทุกที” (พิทยลาภพฤฒิยากร, 2507, น. 271)

จะเห็นได้ชัดว่า สถาบันกษัตริย์ถูกอธิบายสถานะและปรับเปลี่ยนตัวเองจากแนวคิดราชาธิปไตยแบบโบราณที่ยึดถือกันมาตั้งแต่ราชอาณาจักรอยุธยามาเป็นราชาธิปไตยที่ปรับเปลี่ยนเข้าหามาตรฐานแบบยุโรปมากขึ้น ประกอบกับเมื่อพิจารณาประกอบกับถ้อยแถลงในคำกราบบังคมทูลของคณะ ร.ศ. 103 แล้ว สถานะของกษัตริย์ต่างไปจากแนวความคิดที่มีต่อสถาบันกษัตริย์แบบดั้งเดิมอย่างยิ่ง เพราะถ้ากล่าวตาม “พระราชประเพณี” แล้วสถานะของกษัตริย์กับรัฐธรรมนูญ (ในที่นี่หมายถึง Constitution) หมายถึงความเข้าใจที่ว่าสยามมี “รัฐธรรมนูญ” มาแต่โบราณซึ่งก็คือ “คัมภีร์พระธรรมศาสตร์” ซึ่งเป็น “รัฐธรรมนูญจำกัดพระราชอำนาจทางนิติบัญญัติมาแต่โบราณ” (พิทยลาภพฤฒิยากร, 2507, น. 269) ทรงเชื่อว่า คัมภีร์พระธรรมศาสตร์นั้นทำหน้าที่เป็นรัฐธรรมนูญสยามมาเป็นเวลานาน⁽¹⁴⁾

สถานะของพระมหากษัตริย์ที่ถูกอธิบายว่าเป็นลักษณะ “ดั้งเดิม” ที่สืบทอดมาแต่โบราณก็คือ ความเป็นกษัตริย์แบบ “พ่อ” ผู้ปกครองลูกตามคติแบบราชอาณาจักรสุโขทัย และยืนยาวจนกระทั่งเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 (Dhani, 1947, p.93)

ตามคติดั้งกล่าวและคัมภีร์พระธรรมศาสตร์อธิบายว่า กษัตริย์ทรงได้รับเลือกจากพสกนิกรให้ดำรงสถานะกษัตริย์หรือทรงเป็น “มหาสมมติ”, ทรงเป็นชาติดิยะ (เจ้าของแผ่นดิน), และทรงเป็นผู้เป็นที่รัก (ราชา) ถือเป็นพระราชพันธะที่จะทรงปฏิบัติตามทศพิธราชธรรม นอกจากนี้ยังทรงเป็นจักรวาทีน (Cakavatin) คือทรงมีอาณาเขตเท่าที่พระราชอำนาจทรงแผ่ไปถึง⁽¹⁵⁾

ในส่วนพระราชประเพณีที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร (Unwritten tradition) พระราชอำนาจของกษัตริย์จะทรง

บัลลังก์จากการเลือกของคณะบุคคลซึ่งไม่ปรากฏชัดว่า มีการระบุคุณสมบัติผู้ที่จะเป็น “ผู้เลือก” เพียงแต่ส่วนใหญ่มักจะเป็นสมาชิกในพระราชวงศ์ ขุนนางและพระสงฆ์ (Dhani, 1947, p.100)⁽¹⁶⁾

ดังสร้อยพระนามของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏว่า “...มหานิกโรสมโสรสมมติ...” หรือแปลว่า “มหาชนได้รวมกันเลือกตั้งขึ้น” อันถือเป็น “ตอนพิเศษและเป็นของใหม่” (จุลจักรพงษ์, 2517, น. 359) ในสร้อยพระนามของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “อเนกชนนิกโรสมโสรสมมติ” ก็มีความหมายเช่นเดียวกัน ต่างแต่ในรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏสร้อยพระนามว่า “บรมชนกาศิโรสมมติ” แปลว่า “ท่านพ่อตั้ง” (จุลจักรพงษ์, 2517, น. 573)⁽¹⁷⁾

พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ทรงตั้งข้อสังเกตว่า ถ้าอ่าน

(14) มีข้อความในภาษาอังกฤษดังนี้ “...We got our old legal treatise of the Thammasat, which served for a long time as the Siamese Constitution...” (ใน Dhani, 1947, p.93.)

(15) อาณาจักร คือ อาณาบริเวณที่จักรพรรดิผู้น้อย (อัครราชิกานครีบท. น.784) ดู เพิ่มเติม ใน สมเกียรติ วันทะนะ (2532, น.186-203), นอกจากนี้แล้วยังควรพิจารณาถึงอิทธิพลทางพระพุทธศาสนา ซึ่งกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร (2509) ทรงอธิบายว่า ในรัชสมัยของพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเพิ่มพิธีการทางพระพุทธศาสนา โดยทรงเน้นหลักการที่ว่ากษัตริย์เป็นผู้ที่ประชาชนนิกรพร้อมใจกันคัดเลือกให้ทรงรับเป็นพระเจ้าแผ่นดินและแนวคิดเรื่องจักรวรรดิสุดท้าย (สูตรว่าด้วยหน้าที่วัตรปฏิบัติของจักรพรรดิ) ของทิฆนิกายในพระไตรปิฎก และจะทรงครองราชสมบัติโดยยึดถือทศพิธราชธรรม และเปรียบเทียบกับ Murashima (1988) ซึ่งเห็นว่า “ชาติ” ก็ถูกอธิบายในชุดของทฤษฎีเอเนกนิกโรสมโสรสมมติด้วย

(16) โปรดดู จุลจักรพงษ์, (2517, น. 436) เปรียบเทียบกันกับ “บันทึกเล่าเรื่องเปลี่ยนรัชกาล” ใน ราชบัณฑิตยสภา (2475)

(17) เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าทรงเสด็จสวรรคต เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค ที่พระสมุทกลาใหม่) เป็นผู้เรียกประชุมเพราะ “...ใครมีสิทธิจะได้เข้าประชุมในเมื่อถึงเวลาเปลี่ยนแผ่นดินนั้น ดูไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์อย่างแน่นอน และผู้ที่ตกลงว่าจะเชิญใครก็คือพระราชวงศ์หรือท่านเสนาบดีผู้มีอำนาจมากที่สุดขณะนั้น...” (จุลจักรพงษ์, 2517, น. 436) แต่สิทธิอันมั่นคงจริงๆ ก็คือ การได้รับมอบราชสมบัติจากพระเจ้าแผ่นดินที่จวนสวรรคตและที่ประชุมสนับสนุน (จุลจักรพงษ์, 2517, น.272) เปรียบเทียบกับ ราชบัณฑิตยสภา, เพิ่งอ้าง.

พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าแล้วจะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงถ่อมพระองค์และเจียมพระองค์ และทรงย้ายอยู่เสมอว่า “ที่ทรงได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินนั้นก็เพราะทรงได้รับเลือก” (จุลจักรพงษ์, 2517, น.397)

สำหรับคำที่เรียกพระมหากษัตริย์ว่า “เจ้าชีวิต” ทำให้เห็นว่า กษัตริย์คือผู้ทรงเป็นผู้มีอำนาจเหนือชีวิตและความตายของผู้ใต้ปกครอง อันเป็นลักษณะร่วมกันของชุมชนโบราณ ความในข้อนี้สะท้อนให้เห็นว่าพระราชอำนาจของกษัตริย์นั้นมีมากและไม่มีการจำกัดภายในพระราชอาณาจักรของพระองค์ (Dhani, 1947, p.101)⁽¹⁸⁾

ข้อโต้แย้งของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อแนวคิดคอนสติติวชันนัลคือ พระองค์พยายามเน้นย้ำว่าสถานะของพระมหากษัตริย์ในระบอบราชาธิปไตยนั้นอยู่ภายใต้กฎหมายอยู่แล้ว และกษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจจำกัดอยู่ในระดับที่เทียบเคียงได้กับประเทศที่มีรัฐธรรมนูญ อีกทั้งประเทศสยามเองก็ไม่พร้อมที่จะมีรัฐธรรมนูญ

ขณะเดียวกัน พระองค์ก็ทรงได้เสนอกฎหมายใหม่ๆ ที่มีผลในทางจำกัดอำนาจของกษัตริย์ ซึ่งกษัตริย์ไม่ได้กดขี่ประชาชนหรือละเมิดกฎหมายเลย ทรงไม่ได้อยู่เหนือกฎหมายหรือกระทำตามอำเภอใจ แต่กษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจนั้นอย่างเป็นที่ชอบธรรมเพื่อให้เกิดผลที่ดีขึ้น ทรงยืนยันว่า วิธีการแบบราชาธิปไตยนั้นถูกใช้ในระบอบการเมืองไทยมานานแล้ว อีกทั้งองค์ผู้สถาปนาพระราชวงศ์จักรีก็เป็นผู้ที่ถูกเลือกโดยพลกนิกร (Vella, 1978, p.66)

อย่างไรก็ดี “พระราชประเพณี” โดยเฉพาะในความหมายแบบคำกราบบังคมทูลของคณะ ร.ศ. 103 ก็คือการสืบราชสมบัตินั้นยังมีอิทธิพลต่อสนามวาทกรรม ดังอดีตข้าราชการสำนักในรัชกาลที่ 6 ท่านหนึ่งกล่าวว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตรากฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบสันตติวงศ์ พ.ศ. 2467 นั้น “ทรงวางบทไว้รัดกุม คล้ายบทรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร ที่มีการป้องกันมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดไปจัดการ

แก้ไข หรือเลิกล้มในเวลาที่จะมีมาในอนาคต” (อมรรตุนารักษ์, 2514, น. 80)

การแสดงความคิดเห็นตามหน้าหนังสือพิมพ์ก็สะท้อนความเชื่อที่ว่าสยามมี “ความเป็น ดิมอคเรซี” มากกว่าบางชาติโดยสยามไม่จำเป็นจะต้องมีหลักการแบบสากลดังที่มักจะกล่าวอ้างกัน เช่นเมื่อกล่าวถึงปัญหาเรื่องอาณาเขตระหว่างไทยกับอังกฤษและฝรั่งเศส

“สยามเปนประเทศอิสระ จริงอยู่, การปกครองของประเทศสยามได้ชื่อว่าออตตอมาลีทิสราช (แอบโซลูตโมนากี) คือพระมหากษัตริย์ทรงพระราชอำนาจเหนือกฎหมาย, แต่การปกครองของสยามได้ให้ความชอบธรรมแก่พลเมืองโดยลักษณะดิมอคเรซี มากกว่าบางชาติที่เื่อว่าดความอิสระภาพและความเป็นเอกราชอันพลเมืองมีสิทธิ์และมีความชอบธรรมเสมอภาคนั้นเสียอีก” (“ระคายเหตุเต็มที่” บางกอกการเมืองภาคพื้นเสียอีก)

(18) มีงานค้นคว้าเรื่องสถานะของพระมหากษัตริย์ในสังคมสยามอีกแนวหนึ่งโดยพิจารณาจากระบบไพร่ซึ่งเป็นระบบควบคุมกำลังคน ในแนวนี้อธิบายว่าพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ไม่ทรงมีอำนาจเด็ดขาดอย่างที่เข้าใจ เพราะทรงเป็นมุลนายระดับสูงเพียงทางทฤษฎี แต่ในทางปฏิบัติแล้ว อำนาจในการควบคุมกำลังคนตกอยู่กับมุลนายระดับรองลงมา คือ เจ้าชาย ขุนนางและข้าราชการผลประโยชน์ (ในทางเศรษฐกิจ-ผู้เขียน) จึงตกอยู่กับมุลนายระดับรองลงมา ปัจจัยเหล่านี้เองที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยกเลิกระบบไพร่ ซึ่งเคยหละหลวมและคุมกำลังคนได้ยากนั้นมาเป็นแนวทางริเริ่มปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยด้วยการยกเลิกระบบไพร่และนำแนวทางอื่นมาใช้ ดู อัญชลี สุสัยพันธ์, ความเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่และผลกระทบต่อสังคมไทยในรัชสมัยพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524. และนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2527 และ 2532)

ในประเด็นนี้ผู้เขียนเห็นว่าควรจะแยกเป็นทฤษฎีความรับรู้และเข้าใจเกี่ยวกับอำนาจความคิดทางการเมืองและทฤษฎีว่าด้วยอำนาจซึ่งรวมเอาแนวคิดเรื่องระบบไพร่ไว้ด้วย อีกทั้งผู้เขียนสนใจในส่วนแรกมากกว่าและเห็นว่าข้อมูลหลักฐานไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องไพร่ เพราะได้เป็นที่ยอมรับในระดับหนึ่งว่าในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เป็นจุดเริ่มต้นของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไทยและมาสิ้นสุดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ดู นิธิ เอียวศรีวงศ์ ใน ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไทย (2538) และ Chaiyan (1994) กับ Murashima (1988))

9/3/2468)

ในพระราชบันทึกส่วนพระองค์ยังได้กล่าวถึงแนวคิดอีกกระแสหนึ่งก็คือ แนวคิดเรื่องสังคมนิยม ซึ่งพระองค์ได้เปรียบเทียบให้เห็นข้อดีข้อเสียของแนวคิดดังกล่าวไม่น้อยกว่าเรื่องคอนสติติวชัน และยังเป็น “โรคร้ายที่ฝังในสันดานคนไทย” คือ แนวคิดเรื่อง “ศาสนาพระศรีอารีย” ซึ่งพระองค์เห็นว่ามีส่วนคล้ายคลึงกับ ลัทธิ “โซเชี่ยลิสต์” มาก (มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2517, น.67-69) โดยเฉพาะในข้อที่สอง ทรงสงสัยว่า “...ต่างว่าเล็กเจ้าแผ่นดินเล็กเจ้า และเล็กขุนนางเสียทั้งหมด เปลี่ยนลักษณะปกครองเป็นประชาธิปไตย (รับบลิค) อันตามตำราว่าเป็นลักษณะปกครองซึ่งให้ออกาภให้พลเมืองได้รับความเสมอหน้ามากที่สุด เพราะใครๆ ก็มีโอกาที่จะได้เป็นถึงประธานาธิบดี...” แต่คนเราก็มีสติปัญญาแตกต่างกัน ความได้เปรียบและความชำนาญในแต่ละเรื่องจึงแตกต่างกันไปด้วย ทรง

ยกตัวอย่างประเทศจีนว่า ได้ขบถต่อเจ้าวงศ์เม่งจู่ ตั้งเป็นรับบลิค และเลือกประธานาธิบดี แต่ก็มี “โรคอิจฉา” และ “โรคมักใหญ่มักมาก” ในหมู่พลเมือง เพราะต่างฝ่ายก็ถือว่าตนเป็นพวกหยวนซีไซหรือซุนยัตเซ็น จึงทำให้เกิดความเสมอภาคได้ยาก (มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2517, น. 72-74)⁽¹⁹⁾

การแพร่หลายของแนวคิดแบบใหม่นี้ยังต้องรวมไปถึงชุดของคำและความหมายในกลุ่มนี้ เช่น บอลเชวิค, พวกขบถ, คอมมิวนิสต์และรับบลิคด้วย เมื่อนำมาปะปนกับวาทกรรมความคิดแบบไทย เช่น พระราชนิพนธ์เรื่อง *อุตตรากรู เมืองมหัศจรรย์แห่งบูรพทิศ* ทรงเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองในประเทศต่างๆ ในสมัยนั้นว่าเป็นเรื่องของพวกเขาที่อวดตัวว่า “เป็นคนคิวิไลซ์และทันสมัย” จึงพากันแยะแย้ย คนแก่ ธรรมเนียมเก่า องค์การเก่า “ปายลี” ว่าเป็นสิ่งไร้ประโยชน์ จึงพากันทำตัวเป็น “ผู้วิเศษ” แล้ว “กวาดต้อนคนและของเก่าทิ้งมวลงนี้ลง

(19) ทรงเปรียบเทียบไว้ดังนี้

พระศรีอารีย	โซเชี่ยลิสต์
1. บ้านเมืองจะราบคาบ เพราะคนจะพากันใจบุญ ไม่รบราฆ่าฟันกันอีกต่อไป	1. เหมือนกัน เพราะจะเป็นสัมพันธมิตรต่อกันและกันหมด โดยเหตุที่จะไม่มีพระเจ้าแผ่นดินฤคณมักใหญ่ทำอำนาจในทางสงคราม
2. จะไม่มีใครต้องได้รับความโทมนัสในทางได้เปรียบเสียเปรียบ เพราะคนทั้งหลายจะได้รับความเสมอหน้ากันหมด จนกระทั่งพ้อออกจากบ้านแล้วจำกันไม่ได้	2. เหมือนกัน คนเสมอกันหมด ไม่มีใครมีขฤาอำนาจสูงกว่าใคร
3. ไม่มีเศรษฐีและไม่มีคนจน ใครมีอะไรก็มีเท่ากัน	3. เหมือนกัน และเพื่อจะให้เบนไปเช่นนี้ควรบังคับให้ผู้มีทรัพย์เอาทรัพย์ออกเฉลี่ยให้ผู้ไร้ทรัพย์
4. มีต้นกัลปพฤกษ์ขึ้น 4 มุมเมือง ใครจะต้องการสิ่งไรก็ไปปลิดเอาที่ต้น	4. รวบรวมบรรดาทรัพย์สมบัติในแผ่นดินไว้ในปกครองของรัฐบาล เช่น บ่อถ่านบ่อแร่ เป็นต้น เพื่อจะได้รวบรวมผลประโยชน์อันเกิดมาแต่ย่อยๆ นั้นไว้อุดหนุนผู้ที่ต้องการความอุดหนุน
5. พระสงฆ์จะไม่ผิดกับคนอื่น นอกจากมีแต่ผ้าเหลืองห้อยหู ก็คือแปลว่าเล็กพระพุทธศาสนา	5. ศาสนาทั้งปวงเล็กลงหมด เพราะเป็นการขัดแแก้ความเจริญของคนเป็นการบังคับจิตใจคิดในทางแคบและเบรบรรทัดให้เดินไปได้เฉพาะ ทางเดียวเป็นเครื่องบีบสมองคนไม่ให้ใช้ความคิดของตนเองโดยเต็มที่ที่มีอยู่

ตะกร้าให้ราบเตียนไป เพื่อคนหนุ่มและของใหม่จะได้มี
โอกาสที่จะสร้างโลกขึ้นใหม่ให้สมความนิยม” ทรงเรียก
อาการเช่นนี้ว่า “โรคไม่รู้จักสงบหรือโรคเห่อของใหม่”
(Unrest Fever or a New Mania) และระบอบไปใน
หมู่ผู้ที่ได้รับการศึกษาอย่างครึ่งๆ กลางๆ บ้างก็เป็นคนขี้
เมา ยากจนไร้ทรัพย์และธรรมจรรยา รวมทั้งในหมู่ของ
“ผู้รักชาติมนุษย์” หรือ “ผู้กู้ชาติ” หรือผู้ที่ชอบवादตัวว่า
เป็นนักประชาธิปไตย ซึ่งถึงที่สุดแล้ว “...เราก็คงได้เห็นแล้ว
ว่าท่านที่มีอาชีพเป็นพวกรักชาติเหล่านี้ เมื่อทำการล้ม
ระบอบเก่าได้สำเร็จ ก็กลับมามีเหตุที่จะต้องเสียใจด้วย
กรรมที่ตนสร้างขึ้นมาในวัน...” (Mongkutkloa., 2509,
p. 2-3)⁽²⁰⁾

โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพระองค์มองเห็นว่า “ต้น
กัลปพฤกษ์” (Kalpa Vriksha) เป็นต้นไม้สารพัดนึก
เป็นเหมือนต้นไม้ที่มอบทุกอย่างสมปรารถนา (Providing
tree) ล้อเลียนกับ ทฤษฎีว่าด้วยทรัพย์สินส่วนกลางแบบ
สังคมนิยม (Socialistic Theory of communalisation
of Property) ซึ่งเน้นความมีกรรมสิทธิ์ร่วมกันใน “ทรัพย์
สินส่วนกลาง” (Common property) ซึ่งขัดแย้งกับการมี
“ทรัพย์สินส่วนตัว” (Private property) (Mongkutkloa,
2509, p.9) ซึ่งทรงกล่าวว่าได้เปรียบเทียบกันเมื่อทรงได้
อ่านไตรภูมิพระร่วงอันมีอยู่แล้วในสังคมไทยมาช้านาน
(Mongkutkloa, 2509, p.2-3)

ในคำนำของอุตตกรอุจฉบับแปลนั้น กรมหมื่นพิทยลาภ
พฤฒิยากรทรงกล่าวว่า

“บทความที่ทรงขึ้นครั้งนั้น ประกอบด้วยโวหารอัน
เฉียบขาดและซึ้งหู จริงอยู่ ทรงติเตียนลัทธิฝ่ายซ้าย
อย่างรวมๆ เพราะเวลานั้นลัทธิสังคมนิยมยังมีได้
แยกออกเด็ดขาดจากลัทธิที่จะเพาะความคิดคอม-
มิวนิสต์ขึ้น มาจนบัดนี้เห็นได้ชัดว่า ข้อความที่ทรง
ตำหนิไว้ในเรื่องนี้บ่งถึงลัทธิคอมมิวนิสต์โดยตรง
เป็นการสมควรที่จะพิมพ์ไว้ให้ปรากฏพระปัญญาอัน
เห็นการไกล” (พิทยลาภพฤฒิยากร, 2509)

โดยเหตุที่ในช่วงรัชสมัยของพระองค์เกิดการเปลี่ยนแปลงทั่วโลก การแสดงความคิดเห็นทางหนังสือพิมพ์
ของบุคคลต่างๆ จึงเลื่องไม่ได้อีกจะกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลง
เหล่านั้นอย่างเทียบเคียงกับสภาพสังคมสยาม บางคนถึง
กับกล่าวว่ายุคสมัยนั้นเป็น “ยุคแห่งการขบถ” เพราะ “...
มูลแห่งความปั่นป่วนทั้งหลายนี้ ได้สืบเนื่องมาแต่ความ
กระหายในลัทธิบอลเชวิคของประเทศรัสเซีย ที่กำลังแผ่
ซ่านตลอดทั่วไปทุกหนทุกแห่ง...” (ยุคแห่งการขบถหรือ?

(20) ภาษาอังกฤษมีดังนี้ “People who call themselves “social
reformers,” hailed by their fatuous followers as “Lovers
of the Human Race,” “Saviours of the Country,” or
some other equally high-sounding titles, euphemisti-
cally called “demagogues” by certain newspapers,
but in reality arrant humbugs. These gentry trade upon
the ignorance and gullibility of the people referred to
above as the most prone to catch “Unrest Fever,” or
“New Mania” which is but another form of the same
malignant plague. The humbugs cover their own class
ignorance by a wealth of verbiage, which has very
little meaning even to themselves, and certainly none
at all to their foolish listeners ; but they are cunning
enough to know that their audience is not likely to
contradict them, for fear of being dubbed “old fashion
ed” and “out-of-date.” Any old thing is good enough
to “enthuse” over so long as one called it “new.”
Nothing is of any value to the superior persons
“aforesaid unless it could be presented as something
“new.” The Chinese Revolt against the Manchus
succeeded not from any inherent merit of the rebel
cause, nor did it succeed because the Chinese
People really understood anything about it, or that
the change was absolutely necessary for the welfare
of the Nation, but rather because it was a manife-
station of “Unrest Fever” and “New Mania” combined,
which made the “Revolution Plague” so virulent, that
the Manchu “doctors,” which their antiquated ap-
pliances were incapable of coping with it. This is but
one instance of the outbreak of “Newmaniacal Plague,”
but it serves as an illustration of what also took place
Turkey, Persia, India, and elsewhere. The last few years
have been very fruitful for professional “patriots” and
“saviours of nations,” but the fruits so ill-gotten are in
some cases turning very bitter in the mouths of the
harvesters just now.” (Mongkutkloa, 2509 , p.1-3)

สารนคร 21/1/2468)

อีกทั้งบางท่านเข้าใจว่าพวกคอมมิวนิสต์เป็นคนชั้นต่ำ และคอยยุยงให้พลเมืองเห็นผิดเป็นชอบ จนสรุปว่าพวกคอมมิวนิสต์เป็นลูกน้องบอลเชวิค (ต.ส. “คอมมิวนิสต์” ในนิยามไทย 6/3/2468) แต่บางท่านก็เห็นว่าการยึดถือลัทธิบอลเชวิคเป็นเรื่องปกติ เหมือนกับคนนับถือลัทธิศาสนาต่างๆ กัน บางประเทศนิยมปกครองแบบ “ประชาธิปไตย” บางชาตินิยมแบบ “ราชาธิปไตย” แต่สำหรับสยามก็ควรถือลัทธิธรรมหรือพระพุทธศาสนาซึ่งเหมาะสมกับประเทศอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องถือลัทธิอื่นได้อีก เพราะพระพุทธศาสนามีกฎแห่งกรรมที่ป้องกันมิให้คนเอาไรต์เอาเปรียบกัน และสยามเองเป็นประเทศที่เคร่งครัดต่อพระพุทธศาสนาด้วย (“การถือลัทธิ” สารนคร 17/12/2467)

การอธิบายเรื่องการถือลัทธิ “แบบใหม่” ถูกผนวกเข้ากับสนามวาทกรรมพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นลัทธิที่ยิ่งใหญ่กว่า และใช้ศัพท์ กฎเกณฑ์ในวาทกรรมเดียวกัน แม้แต่ในพระราชนิพนธ์อรรถาธิบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

แนวความคิดเรื่องคอมมิวนิสต์จึงเป็นคู่ตรงข้ามใหม่ของระบอบราชาธิปไตย และผลักดันแนวคิดเรื่องประชาธิปไตย/ริบลิคให้เข้าไปอยู่ชายขอบของสนามวาทกรรมอาณาบริเวณความนึกคิดเรื่องระบอบการปกครองแบบพ่อกับลูก อันเป็นวาทกรรมของสัมพันธภาพระหว่างสถาบันกษัตริย์กับราษฎร/พลเมืองจึงเปลี่ยนแปลงไปด้วย และในขณะเดียวกันอาณาบริเวณในวาทกรรมนั้นก็เริ่มถูกตั้งคำถามไปในตัว เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับพลเมืองแบบพ่อกับลูก แม้กระทั่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ก็ไม่ทรงเห็นด้วยนักที่รัฐบาลต้องคอยรับผิดชอบกับ “ความคับแค้นแห่งพลเมือง” อันเป็นบทความที่ทรงสรุปว่าผู้เขียน (ซึ่งใช้นามปากกาว่า ช่วยพวย) เห็นว่าพลเมืองไทยยากจนและความจนทำให้ต้องปล้นขโมยและเป็นความผิดของรัฐบาล “เหมือนบิดามารดาที่ปลูกฝังลูกไม่ดี” ทรงกล่าวว่า การเปรียบเทียบว่ารัฐบาลเป็นผู้

อุปการะพลเมืองคล้ายบุตรกับบิดานั้นเปรียบเปรยได้ดี แต่ไม่ทรงเห็นด้วยว่าบิดาจะต้องคอยตามเลี้ยงบุตรไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ถ้าบุตรได้รับการศึกษาดีๆ ก็เป็นหน้าที่บิดามารดา แต่ถ้าบุตรโตแล้วก็ต้องเลี้ยงตัวเอง (มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2494, น. 75-78)

ในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับพลเมือง แบบบิดากับบุตร/พ่อกับลูก ย่อมเปลี่ยนแปลงไปจากผู้ที่คอยปกป้องรักษาดูแลมาเป็นผู้ที่เลี้ยงดูและคอยกำกับอยู่ต่างๆ “รัฐบาลคือใคร รัฐบาลก็คือพวกเรานั่นเอง แต่เป็นผู้ที่มีความรู้สูง มีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราเป็นประธาน ช่วยกันดูแลปกครองพวกเรา เพื่อให้พวกเราได้รับความร่มเย็น เพราะฉะนั้นกิจการที่รัฐบาลได้กระทำลงไป รัฐบาลย่อมประชุมปรึกษาหารือกันจนเป็นที่ตกลงแล้ว รัฐบาลจึงได้กระทำ ถ้าจะว่าอย่างย่อและให้ชัด รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรา อุประมาเหมือนบิดามารดา พวกเราอุประมาเหมือนบุตร ธรรมดาบิดามารดา ย่อมระวังดูแลบุตรให้ประพฤดีในสิ่งที่ดี ไม่มีเลยที่บิดามารดาจะตั้งใจให้บุตรได้รับความเดือดร้อน เพราะถ้าบุตรได้รับความเดือดร้อนแล้ว บิดามารดาก็ย่อมได้รับความเดือดร้อนด้วยตามส่วน...ตามที่ข้าพเจ้าเปรียบรัฐบาลเหมือนบิดามารดา ราษฎรเปรียบเหมือนบุตรในที่นี้ขอผู้อ่านพึงเข้าใจว่าข้าพเจ้าไม่หมายความว่าถึงบิดามารดาที่จะต้องคอยเลี้ยงดูบุตรตลอดไป จนบุตรผมหลงหรือจนบิดามารดาตาย (ตัวเอนเน้นโดยผู้ศึกษา อ้างจาก “รัฐบาลเหมือนบิดา พลเมืองเหมือนบุตร” ใน ร.6 น. 20.6/46 รัฐบาลกับพลเมือง (14 ส.ค. 2458))

เมื่อการตระหนักถึงขีดจำกัดในความรับผิดชอบของรัฐบาลเปลี่ยนแปลงไป สำนึกของการเป็นเจ้าของประเทศที่พลเมือง/ราษฎรมี “หุ้นส่วน” รวมอยู่ก็ค่อยๆ ปรากฏชัดขึ้นตามลำดับ ความเป็นพลเมืองภายใต้รัฐบาลค่อยๆ เลือนหายไป สิ่งที่เข้ามาแทนที่ก็คือความต้องการสิ่งที่

เป็นกติกาทวิภาคีระหว่างรัฐบาลกับพลเมืองแบบรัฐสมัยใหม่ หรืออีกนัยหนึ่ง “กฎหมายธรรมนูญประเพณี” ในรัฐสมัยใหม่อันต่างไปจากรัฐแบบประเพณี ข้อเรียกร้องนี้ก็ต่างไปจากคำร้องขอของคณะ ร.ศ. 103 อย่างเห็นได้ชัดเพราะไม่เพียงแต่จะสะท้อนเข้าใจในเนื้อหาของ “หนังสือบริคณห์สนธิ” แล้ว ยังตระหนักถึงโครงสร้างความสัมพันธ์ภายในรัฐที่มีความผูกพันไม่เพียงปัจจุบันแต่ยังมีพันธะในอนาคตร่วมกันอีกด้วย

“...ประเทศก็เปรียบเหมือนบริษัทใหญ่บริษัทหนึ่ง มีราษฎรเป็นผู้ถือหุ้น คณะรัฐบาล (ผู้ถือหุ้นเหมือนกัน) เป็นกรรมการผู้อำนวยการของประเทศ (ซึ่งเปรียบด้วยบริษัทใหญ่) ให้ดำเนินไปสู่ศูนย์ไชยแห่งความเจริญด้วยอุปมัยอันเดียวกันฉันนั้น ประเทศใดที่การปกครองเป็นสมบูรณาญาสิทธิราช (แอ็บโซลูตโมนากี) อย่างประเทศสยามเราก็คือ หรือเป็น *ประชาธิปไตย (ดิโมแครซี) (ตัวเอนเน้นโดยผู้ศึกษา)* ซึ่งเป็นรัฐบาลของราษฎรปกครองราษฎรด้วยกันเอง ก็ดี ราษฎรทุกคนมีสิทธิเป็นเจ้าของประเทศด้วยกันทั้งนั้น ประเทศอยู่ได้ด้วยมีการมีราษฎร หากจะมีแต่รัฐบาลโดดเดโคงอยู่คณะผู้เดียวแล้ว ก็ทว่ามีใครจะเรียกว่าประเทศไม่ เหตุฉะนั้นจะกล่าวว่ราษฎรทุกคนต่างถือหุ้นของบริษัทอันใหญ่ กล่าวแล้วคือประเทศก็ไม่เป็นการเปรียบเทียบอันผิดจากความจริงมิได้” (กฎหมายธรรมนูญประเพณี (คอนสติติวชันแนลลอร์) 21 มีนาคม 2466)

ถ้าเปรียบประเทศสยามเป็นบริษัท ข้าราชการก็เป็นกรรมการ ราษฎรเป็นผู้ถือหุ้น แต่บริษัทสยามยังไม่มีหนังสือบริคณห์สนธิและข้อบังคับของบริษัท จึงขาดกฎเกณฑ์ข้อบังคับที่ทั้งกรรมการและผู้ถือหุ้นจะต้องปฏิบัติตาม ดังนั้น “เพื่อความรุ่งเรืองของประเทศ” จำเป็นจะต้องร่าง บริคณห์สนธิและข้อบังคับให้เป็นกิจลักษณะคือ “กฎหมายธรรมนูญประเพณีการปกครอง” โดยมีความมุ่งหมาย 4 ประการได้แก่

- (1) เพื่อเป็นประกันในสิทธิและความอิสระภาพของราษฎร
- (2) เพื่อรักษาระเบียบและป้ทัญฐานการดำเนินของรัฐบาล
- (3) เพื่อวางโครงการในการตราพระราชกำหนดกฎหมาย, ในการดำเนินราชการฝ่ายตุรการ, ในการจัดกระทรวงทบวงการ, และในการสำรวจกิจการให้เป็นไปตามโครงการที่ตั้งขึ้น
- (4) เพื่อกำหนดอำนาจของหน้าที่ที่กล่าวมาในข้อ 3 ให้อยู่ภายใต้กฎหมายของประเทศ และอนุโลมตามความจำนงของชาติ (วิลอิอ์ฟติเนชัน) (กฎหมายธรรมนูญประเพณี (คอนสติติวชันแนลลอร์) 21 มีนาคม 2466 ร.6 น.20.6/88 การปกครองประเทศสยามความเห็นคณะหนังสือพิมพ์ต่างๆ 12 ก.ค. 2465 - 14 มิ.ย. 2467)

ทั้งนี้พระราชกฤษฎีกาธรรมนูญประเพณีไม่จำเป็นจะต้องมีเฉพาะในประเทศที่เป็น “ประชาธิปไตย” (ดิโมแครติก กิอ์ฟเวอนเมนท์) แต่ในประเทศที่มีพระราชาทรงอำนาจเด็ดขาดแบบออตตานิปไตยก็มีกฎหมายนี้ได้ ดังนั้นจึงควรตั้ง “สุขาภิบาล” ป้องกันไว้ ไม่ควรรอให้เกิดไข้แล้วจึงตั้งยาแก้ไข้

เมื่อเทียบการเปลี่ยนแปลงในประเทศจีนที่พลเมืองเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองขนาดใหญ่แล้ว การตระหนักถึง “หน้าที่พลเมือง” กลับขยายเพิ่มขึ้นไม่เพียงแค่นั้นส่วนแต่เพิ่มถึงหน้าที่ราชการ “พลเมืองทั้งประเทศทั้งชายแลหญิงต้องเป็นราษฎรของประเทศทั้งสิ้น หมายความว่าต้องมีส่วนเกี่ยวแก่น้ำที่ราชการด้วย” (การสำเร็จของพวกเก๊กเหม็งคราวนี้ยอมเป็นประโยชน์แก่ประเทศจีนมาก) (16 พ.ย. 131)

แต่บางส่วนก็ยิ่งเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองไม่ได้ทำให้ความเป็นอยู่ของพลเมืองดีขึ้น ความเป็นอยู่ของพลเมืองนั้นขึ้นอยู่กับสภาพเงื่อนไขการผลิต ทัตถกรรม กลีกรรม ความรับผิดชอบของพลเมือง วิธี

การปกครองแบบไหนไม่ว่าจะเป็น “...ราชาธิปไตยหรือ ประชาธิปไตย หรือรัสเซียธิปไตย หรือจีนธิปไตย ก็ตาม หากใช้เหตุผลสำคัญที่จะทำให้ความรุ่งเรืองให้แก่ ประเทศไม่ การเปลี่ยนวิธีการปกครองประเทศไม่ทำให้ ประเทศเจริญรุ่งเรืองขึ้นเลย...” (พ็อก่อน “ความเชื่อ ของพ็อก่อน” ใน วิทยากรย์ เล่มที่ 25 ตอนที่ 14 (15/ 8/2468) ร.6 น.20/100 ปัญหาสิทธิการปกครองประเทศ สยาม 1 พ.ย. 2467 - 18 พ.ค. 2469)

กระนั้นร่องรอยความเข้าใจเรื่องริบลิค / Republic กับ ประชาธิปไตย / Democracy ก็ยังไม่ได้เป็นอันหนึ่ง อันเดียวกัน เช่น “...ส่วนประเทศตะวันตกคือทวีปยุโรป นั้น ถึงในกาลโบราณมาก็มีการปกครองหลายอย่าง บาง ประเทศมีการปกครองแบบประชาธิปไตยหรือริบลิค (ตัว เอนเน้นโดยศึกษา) มีที่ประชุมรัฐสภาซึ่งสมาชิกสภานั้น ล้วนได้เลือกสรรมาแต่คนชั้นสูงโดยมาก...” (สมัยการ เปลี่ยนการปกครองประเทศในโลก)

เพราะแม้แต่การเป็น “ริบลิค” ก็มี “ระดับ” ที่ สามารถเปรียบเทียบให้เห็นว่ามีระดับของ “ความฟรี” (ความมีเสรีภาพ-ผู้เขียน) อยู่ เช่น ในประเทศจีนเมื่อ เปลี่ยนการปกครองเป็นแบบริบลิคมักจะยกย่องตัวอย่าง ของประเทศสหรัฐอเมริกา, ฝรั่งเศส และอังกฤษ บาง คนก็ถือว่าประเทศที่ “ฟรี” ที่สุด คือประเทศสหรัฐอเมริกา และสวิตเซอร์แลนด์ เนื่องจากประเทศนั้นถือว่าราษฎรทุก ชั้นเสมอภาคกันหมด ไม่มียศขุนนาง ไม่มีราชอิศริยา-ภรณ์ไม่มียูนิฟอร์ม (เครื่องแบบ) ประธานาธิบดีก็เป็น “มิ สเตอร์” เหมือนราษฎรทั่วไป อย่างไรก็ดี ในกรณีของ ประเทศอังกฤษนั้นแม้ว่าจะมีพระเจ้าแผ่นดินก็อาจถือได้ ว่าราษฎรมีปากมีเสียง “มากกว่าจัดอย่างริบลิคเสียอีก” เนื่องจากพระเจ้าแผ่นดินประเทศอังกฤษไม่มีบทบาทใน ทางราชการเลย นอกจากการพระราชพิธีต่างๆ เท่านั้น “...ส่วนการจัดการแผ่นดินนั้นแล้วแต่ที่ประชุมปาลิเมนต์ แลที่ประชุมเสนาบดีจะจัดการไป พระเจ้าแผ่นดินจะ เฉลียวฉลาด หรือจะทรงพระเชลาาก็ได้ไม่เป็นข้อสำคัญ

นัก เพราะไม่ได้ประทับในที่ประชุมด้วย ถึงแม้ประทับก็ ไม่มีเสียงอะไรที่จะบังคับให้ที่ประชุมเปลี่ยนแปลงความ เห็นได้” (ความเห็นเอกชน 11 พ.ย. ร.ศ. 131 ใน ร.6 น. 20.6/3 ความเห็นเอกชน ความเจริญของประเทศสยาม (6 ต.ค. - 16 พ.ย. พ.ศ. 2455)

เมื่อมี “การกึกก้อง” ในประเทศจีน มีการแสดง ความคิดเห็นว่าด้วยเรื่องการจัดกฎหมายคอนสติติวชัน ว่า พวกจีนที่ริเริ่มทำกึกก้องก็ไม่ได้คิดว่าจะประสบความสำเร็จ อย่างรวดเร็ว เพราะเริ่มแรกพวกเขาต้องการเพียงให้ มี “กฎหมายคอนสติติวชัน” คือ “ให้พระเจ้าแผ่นดินอยู่ใต้ กฎหมาย ซึ่งเรียกว่าลิมิตีเดอบสลุต ไม่ใช่อ่างแบบ- สลุตมอานากิ ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินอยู่เหนือกฎหมาย” แต่ รัฐบาลจีนผิดผ่อนมานับแต่ให้สัญญาว่าจะออกกฎหมาย ในระยะ 10 ปี โดยอ้างว่าต้องสั่งสอนให้พลเมืองรู้จักกฎ หมายคอนสติติวชันก่อนค่อยประกาศใช้ แต่ก็มีกรเรียกร้อง บ่อยมากขึ้นจนรัฐบาลลดระยะเวลาเหลือภายใน 3 ปี ซึ่งผู้เขียนบทความเห็นว่าเหมาะสมแล้ว แต่ราษฎรกลับ คิดว่าเป็นการหลอกลวงและไม่จริงจังของรัฐบาล จึงเกิด การกึกก้องในที่สุด ผู้เขียนบทความตั้งข้อสังเกตว่า “... ความจริงบุคคลที่ดีหรือรัฐบาลที่ดี การที่จะลดอำนาจ ตนเองโดยง่ายนั้น ข้อนข้างเพนของทำยาก ถ้าพระเจ้า แผ่นดินแล้วก็ต้องเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่เฉลียวฉลาด ทรงพระปรีชาสามารถแลเห็นการในปีตยุบันเลอนาคตดี จึงจะปลงพระไทยลดหย่อนอำนาจลงได้...” (นาคราช “ความเห็นเอกชน” 13 พ.ย. ร.ศ. 131 ใน ร. 6 น. 20.6/3 ความเห็นเอกชนความเจริญของประเทศสยาม (16 ต.ค. - 16 พ.ย. 2455))⁽²¹⁾

ข้อเรียกร้องเบื้องต้นของราษฎรในประเทศต่างๆ เริ่มจากการเรียกร้องให้รัฐบาลมีกฎหมายคอนสติติวชัน

(21) เนื้อความในบทความนี้น่าสนใจอย่างยิ่งเมื่อเปรียบเทียบกับ กระแสความคิดก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยเฉพาะความเชื่อที่ประชาชนชั้นสูงปกครองโดยการหลอกลวงไม่คิดถึงความจริง ดู นครินทร์ (2540) บทที่ 4 ถึง 6

แต่ในกรณีของประเทศจีนและโปรตุเกสนั้น “มันเลยกฎหมายคอนสตีติวชันไป เลยเกิดไปถึงเบริบปติก” เพราะเมื่อพิจารณาบริบทการเปลี่ยนแปลงในประเทศต่างๆ นั้น

“ความจริงเมื่อจะพูดที่ถูกที่แท้แล้ว...ราชฎรซิงสุกก่อนห้ามทั้งสิ้น ถ้าจะได้ตรวจตรา โดยละเอียดแล้วก็ยังไม่สมควรจะให้ด่วนเป็นเช่นนั้น...แต่พวกพลเมืองย่อมเห็นกันว่าถ้าจะไปอีกเมื่อไรรัฐบาลจึงจะเห็นว่าพลเมืองมีความรู้ จะเป็นการซิงสุกก่อนห้ามก็ดี แต่เมื่อราชฎรซึ่งเป็นจำพวกมากลากไปแล้ว มันก็ต้องไปไปถึงแม้จะยังไม่สุกเป็นแต่ห้ามๆ มันก็สุกแดดไปเอง” (ความเห็นเอกชน 14 พฤศจิกายน ร.ศ. 131 ใน ร. 6 น. 20.6/3 ความเห็นเอกชน ความเจริญของประเทศสยาม. (16 ต.ค. - 16 พ.ย. 2455))

ส่วนในกรณีของสยาม ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรง “เตรียม” ให้มีกฎหมายคอนสตีติวชันทรงมีพระราชประสงค์จะให้พลเมืองมี “หุ้นส่วนในทางราชการด้วย” แต่ทรงเสด็จสวรรคตเสียก่อน ทั้งนี้เพราะเมื่อได้พิจารณาจากการที่พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งสภารัฐมนตรีและองค์มนตรี กิจราชการใดๆ ต้องปรึกษาในสภารัฐมนตรีก่อน แล้วจึงเสนอในที่ประชุมเสนาบดีต่อไป ดังพระราชปรารภในการตั้งที่ประชุมรัฐมนตรีสภา

“แต่หากมหาอำมาตย์ของเราในเวลานั้นปฏิบัติราชการยังไม่ถูกต้อง ที่ประชุมรัฐมนตรีจึงล้มละลายลงแต่มีชื่อองค์มนตรีแลสภามนตรีอยู่ในเวลานี้ แต่กิจการไม่ได้ดำเนินไปตามพระราชบัญญัติเลย ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายที่สุด ในเวลานี้ถึงจะมีแต่สภาเสนาบดีสภาเดียว ซึ่งมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับเป็นประธานพร้อมด้วยท่านเสนาบดี 12 กระทรวงขาดที่ประชุมรัฐมนตรีสภาที่มีสมาชิกนับตั้ง 100 ไปเสียสภาหนึ่ง เพราะฉะนั้นถ้าสภารัฐมนตรียังคงมีอยู่แล้ว ประเทศสยามก็เท่ากับได้มีปาลิเมนต์กหลายๆ แล้วเหมือนกัน โดยได้อาไศรยความเห็นเหล่าอำมาตย์

มาตยาโดยทั่วถึง ยังหวังกันอยู่ว่า บางทีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กลับมีขึ้นอีกก็ไม่ได้ เพราะตามกระแสพระราชดำริที่ตามซึ่งเราได้ทราบจากนายพลเอกสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานารถผู้แทนเสนาบดีกระทรวงกระลาโหม ได้เคยรับสั่งแก่ผู้แทนหนังสือพิมพ์ต่างๆ ในกรุงเทพฯ ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์จะประทานกฎหมายคอนสตีติวชันเหมือนกัน เว้นแต่พลเมืองของประเทศสยามยังบกพร่องแห่งความรู้เกรงจะปฏิบัติตามกฎหมายคอนสตีติวชันไม่ไหวเท่านั้น” (ความเห็นเอกชน 14 พฤศจิกายน ร.ศ. 131 ใน ร. 6 น. 20.6/3 ความเห็นเอกชน ความเจริญของประเทศสยาม. (16 ต.ค. - 16 พ.ย. 2455))

ผู้เขียนบทความเรื่องความเห็นเอกชนนี้จึงเชื่อมั่นอย่างยิ่งว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ (รัชกาลที่ 5 และ 6) ทรงรอเวลาที่เหมาะสมเท่านั้น บางคนก็เชื่อว่าสยามมี “รัฐสภา” มาแต่โบราณ เพียงแต่ไม่มี “พระธรรมนูญที่แน่นอน” เท่านั้น ได้แก่ รัฐมนตรี (เคาซิลเลอร์ออฟสแตต) พระราชบัญญัติรัฐมนตรีสภา (ที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน) และพระราชบัญญัติองคมนตรีสภา (ที่ปรึกษาราชการในพระองค์) แต่รัฐสภาในความหมายนี้ก็แคบมาก คือเป็นที่ประชุมของรัฐบาลหรือออฟฟิศที่ทำการของรัฐบาลเท่านั้น (บัณฑิตหนุ่ม “รัฐสภา กับราชฎร” ปากกาไทย 31/9/2468 ใน ร.6 น. 20.6/100 ปัญหาสิทธิการปกครองประเทศสยาม (1 พ.ย. 2467-18 พ.ค. 2469))

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นองค์ประธานแห่งการเปลี่ยนแปลงมิใช่วาทกรรมที่ครองสนามความคิดได้หมด เพราะผู้คนบางส่วนรู้สึก ว่า “...พระมหากษัตริย์ทรงยอมให้ตั้งกฎหมายคอนสตีติวชันโดยทรงเห็นแก่ความยุติธรรมของโลกนั้นจะว่าไม่มีที่เดียวก็ได้ แต่เป็นส่วนน้อยที่เต็มพระทัยให้

เมืองที่ถูกพลเมืองบังคับนั้นแหละมาก” (ความเห็น เอกชน. 15 พ.ย. 131)

การแสดงความคิดเห็นจำนวนไม่น้อยที่มองว่า “ปาลีเมนต์” เป็นสถาบันการเมืองที่แปลกแยกไปจาก สังคมสยาม ซึ่งมีประเพณีอันดีงาม มีชีวิตที่สุขสบาย พอสมควร จึงควรตั้งหน้าตั้งตาทำมาหากินแข่งขันกับชาว ต่างประเทศ “ไม่ควรจะนึกฝันถึงเรื่องปาลีเมนต์ปาลีเย แมวอะไรให้ป่วยการเลย” (“โปรสเนี่ยลซา” จีนโนสยาม วารศัพท์ 1/4/2456) ในประเทศทางตะวันออกยังไม่ควร จะมี “ปาลีเมนต์” ราษฎรควรอาศัยสถาบันดั้งเดิมคือ พระมหากษัตริย์และคณะเสนาบดีเป็นที่พึ่ง พระปรีชา สามารถของพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงรับผิดชอบต่อราษฎร หากมีข้าราชการเสนาบดีที่ทุจริตก็จะทรงถอดถอนหรือลง พระราชอาญา “พวกเราคือราษฎรทั้งหลายมีหน้าที่แต่จะ คอยเสนอข่าวให้ทรงทราบถึงพระเนตร พระกรรณว่าผู้ใด ทุจริตไม่ซื่อตรงจงรักภักดีเท่านั้นพอแล้ว” (“ปาลีเมนต์ใน ตวันออก” (29/12/56) ใน ร.6 น.20.6/8 ปาลีเมนต์ใน ตวันออก ความเห็นเรื่องตั้งปาลีเมนต์ (1 ก.ค. - 29 มี.ค. 2456))

หรือถ้าหากตำราการปกครองที่เราลอกเลียนมาจาก ต่างประเทศไม่เหมาะสมกับสยามก็จะทำให้เกิดผลร้าย พวกที่ไปเรียนลัทธิการปกครองจากต่างประเทศก็เอามา แต่ตำรา 2 อย่างคือ รีพับลิกันและคอนสตีติวชัน ซึ่งถ้า นำมาใช้ในสยาม ผลที่ออกมาก็เหมือนหยวนซีไฮ (การเก็บ เหม็งในประเทศจีน) ซึ่งเป็น “การกินเลยไป” ดังนั้นจึง ควรไว้วางใจพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วยทรงรอบรู้ วิธีการปกครองเมืองของทุกประเทศยิ่งกว่า(ชาว)ไทยเรา ทั้งหมด (บัตรสนทนที่ 18 ก.ค. 2457 ใน ร.6 น. 20.6/24 เรื่องจัดการปกครอง)

การเปลี่ยนแปลงตามแบบเมืองอื่นจึงควรถือเป็น ลัทธิอันฝืนธรรมชาติ เพราะประเทศชาติจะสมบูรณ์ ได้ต้องมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประธาน เพื่อทรงเป็น ผู้ดำรงรักษาธรรม ความสงบ ความยุติธรรม อำนาจแห่ง

ความเป็นไทย (อิสระภาพ) ถ้าประเทศใดไม่มีพระราชา ธิปไตยนับว่าประเทศหรือชาตินั้นขาดสิ่งสำคัญอย่างที่สุด “...จะเป็นประเทศหรือชาติโดยสมบูรณ์แท้จริงไม่ได้ เช่น เดียวกับคนหรือรูปหุ่นแห่งมนุษย์ที่มีตัวแต่ไม่มีศีรษะ จะนับว่าเป็นคนหรือรูปคนไม่ได้ฉันนั้น...ขอให้ท่านทวนคิด ถึงพวกเราเถิด นี่แหละเห็นแล้วว่า พระราชาธิปไตย ควร เป็นผู้นำแห่งเราเพียงใด” (ร. 6 น. 20.6/41 พระราชา ธิปไตยของอินทรธนู 29 พ.ค. 2458)

ผู้เขียนบางคนอธิบายว่าการที่จะยึดถือการปกครอง แบบใดสำคัญสามารถแยกได้ 2 แนวคือการปกครองแบบ ประชาธิบาลกับราชาภิบาล แต่พระราชามีความสำคัญก็ เพราะทรงเป็น “โล่ห์” หรือเป็นเกียรติของประเทศ แต่ กิจการทั้งปวงก็เป็นไปโดยความเห็นของคนหมู่มาก ซึ่ง ก็มักจะเป็นนักการเมืองที่ทำให้บ้านเมืองเกิดความยุ่งเหยิง แต่

“เพราะฉะนั้น ในลัทธิ 2 ประการนี้ ถ้าพูดสำหรับดี ที่สุดด้วยกันแล้ว ข้าพเจ้าชอบลัทธิอิตาเลียลลิสทิสราช มากกว่า จนกว่าเมื่อใดการศึกษาได้นำให้ชนหมู่มาก มีความคิดความเห็นดีๆ ต้องการเกียรติคุณมากกว่า จะเป็นสัตว์อาศัยโลกกินสบายนอนสบายเฉาะตัว วัน 1 ๆ ฉะนั้นแล้ว ไม่ต้องมีใครขอร้องหรือ วัฏฏะ ย่อมจะหมุ่นเข้าไปหาความเสมอภาคอยู่เอง ก็เป็น ธรรมดาอยู่ที่คนเราควรจะร้องขอสิทธิสำหรับคน แต่เมื่อกาลละเทศะยังไม่อำนวย ต่อให้ร้องจนคอแตก ก็หาผลสำเร็จไม่ ลองอ่านพงษาวดารของชาติต่างๆ ดูบ้าง เราจะเห็นได้ว่าความบีบคั้น, ความร้ายกาจ, ความเห็นแก่ตัวมีมากขึ้นถึงขีดที่สุดของมันเพียงไร ธรรมชาติจะบังคับให้กันไปเอง ถึงนักการเมืองอย่าง วิเศษปานทวดจะเฝ้าป้องกันไว้ได้ ความเห็นของ ข้าพเจ้าในเรื่องความเจริญของบ้านเมืองมีข้อสำคัญ อย่างเดียว คือ ปลดปล่อยให้ธรรมชาติเป็นอาจารย์ นั้นแหละวิเศษนัก” (ป.น. “เดือนปาลีเมนต์” บางกอก การเมือง 25 เม.ย. 2468)

อย่างไรก็ดี แม้ว่าจะมีผู้เห็นความสำคัญของพระบรมราชาไชยในองค์พระมหากษัตริราชเจ้าอยู่มากมายว่าทรงเป็น “นักประชาธิปไตย”⁽²²⁾ แต่นักวิชาการบางท่านตั้งข้อสังเกตว่า “...หากใครกล่าวว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนับสนุนประชาธิปไตยนั้นเห็นจะถูกต้อง แต่หากผู้ใดกล่าวว่า ทรงสนับสนุนจะให้เกิดระบอบประชาธิปไตยในสมัยของพระองค์เองด้วยนั้น ขอยืนยันว่าไม่ได้ทรงมีพระราชประสงค์เช่นนั้น...” (สุกัญญา, 2520, น.67)

วอลเทอร์ เวลลา สันนิษฐานว่า การที่พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่มีภาพลักษณ์เป็นนักประชาธิปไตย เพราะพระองค์ทรงมีพระอัธยาศัยต่อข้าราชการภายในราชสำนักเสมือนไม่ได้เป็นเจ้า และนิยามของคำว่าประชาธิปไตยแบบไทย (democratic) อาจหมายถึงความเท่าเทียมหรือความเสมอภาคกัน มากกว่าความหมายของประชาธิปไตยในทางการเมือง⁽²³⁾ ส่วนลึกของพระราชหฤทัยของพระองค์ต่อแนวคิดการเปลี่ยนแปลง “ลักษณะปกครอง” ที่ชัดเจนที่สุดคงไม่พ้นไปจากจดหมายเหตุราย

วันส่วนพระองค์ ซึ่งทรงบันทึกว่า

“...ข้อที่ว่า ใครจะต้องการความเปลี่ยนแปลงในลักษณะปกครองนั้น เมื่อได้ไปแลเห็นเวลาที่ราษฎรพากันแตกตื่นมา “ชมบุญ” แล้ว ก็เห็นได้ทันทีว่าคนไทยหมู่หม่มากมิได้มีความต้องการจะเปลี่ยนแปลงอะไรเลย และถ้าจีนจะเปลี่ยนแปลงไปก็คงจะได้แต่เฉพาะภายในบางกอก เพราะจะไม่มีผู้ใดสามารถเข้าใจลักษณะปกครองทางประชาธิปไตยเลย ถึงแม้ในบางกอกเองก็จะมีแต่ผู้ที่เข้าใจด้วยปากมากกว่าจะเข้าใจด้วยใจจริงๆ...” (มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2517, น. 156)

เมื่อได้อ่านในตอนท้ายพระราชนิพนธ์เรื่องอุตรกุรุภักดิ์ยิ่งจะเข้าใจในพระบรมราชาไชย ของพระองค์ดังทรงบันทึกว่า “...Now that I am getting older every day myself, I am beginning to feel that “old” things may be useful after all ; in fact. I am fairly certain they have risen enormously in value in my eyes.”⁽²⁴⁾

(22) เช่น อมรตฤณารักษ์ (2519) และ นายลิขิตสารสนอง (2506) เป็นต้น

(23) ภาษาอังกฤษมีดังนี้ “Probably more important, however, in giving Vajiravudh the “democratic” image was his practice of surrounding himself with courtiers of less than princely rank, with whom he spent much time. The Thai definition of “democratic” here really means egalitarian rather than democratic in a political sense.” (Vella, 1979, p.78)

(24) เดียวนี้เมื่อฉันชรามากขึ้นทุกวัน ฉันก็เริ่มรู้สึกว่ของเก่าๆ นั้น ยังมีค่าในสายตาของฉันมากขึ้นทุกวัน (Mongkutkloa, 2509, หน้า ๑๕)

บรรณานุกรมเลือกสรร

เอกสารชิ้นต้น

- ร.6 น. 20.6/3 ความเห็นเอกชน ความเจริญของประเทศสยาม (6 ต.ค. - 16 พ.ย. พ.ศ. 2455)
- ร.6 น. 20.6/8 ปาλιเมนต์ในวันออก ความเห็นเรื่องตั้งปาลิเมนต์ (1 ก.ค. - 29 มี.ค. 2456)
- ร.6 น. 20.6/24 เรื่องจัดการปกครอง
- ร.6 น. 20.6/41 พระราชาธิปไตยของอินทรธนู (29 พ.ค. 2458)
- ร.6 น. 20.6/46 รัฐบาลกับพลเมือง (14 ส.ค. 2458)
- ร.6 น. 20.6/88 การปกครองประเทศสยาม ความเห็นคณะหนังสือพิมพ์ต่างๆ (2 ก.ค. 2465-14 มิ.ย. 2467)
- ร.6 น. 20.6/100 ปัญหาสิทธิการปกครองประเทศสยาม (1 พ.ย. 2467-18 พ.ค. 2469)
- ร.6 น. 20.6/102 ปัญหาสิทธิการปกครองประเทศสยาม (6 กรกฎาคม 2464-18 มีนาคม 2469)

หนังสือและบทความในหนังสือ

- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน." และ "พระบรมราชาธิบายว่าด้วยความสามัคคี" ใน ธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย. *ประวัติศาสตร์และการเมือง*. หนังสืออ่านประกอบพื้นฐานอารยธรรมไทย ตอน พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ สังคม และการเมือง. กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518. น.121-186.
- จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. *เจ้าชีวิต*. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, 2517.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. *สรณินท์เทียนวรรณ*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., 2517.
- *ชีวิตและงานของเทียนวรรณและ ก.ศ.ร. กุหลาบ*.

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธีรนนท์, 2522.

- *แผนพัฒนาการเมืองฉบับแรกของไทย คำกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. 130*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผู้จัดการ, 2538.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา กรรณสูต, รวบรวม. *เอกสารการเมืองการปกครองไทย (พ.ศ. 2417-2477)*. กรุงเทพฯ, สถาบันสยามศึกษา, สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2532.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. "เทววิทยาแห่งวาทกรรม: ทำความเข้าใจอำนาจแห่งวาทกรรมด้วยนารายณ์สิบปาง" ใน *สมุดสังคมศาสตร์* ปีที่ 12:3-4 (กุมภาพันธ์-กรกฎาคม 2533).
- ตำราฐานภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา. *ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ*. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายแสวง ทิมทอง ณ ฌาปนสถานวัดโสมนัสวิหาร วันที่ 9 เมษายน 2502.
- *ตำนานกฎหมายเมืองไทยและประมวลคำอธิบายทางนิติศาสตร์*. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนางพิสิษฐสังฆการ (ฉวี อัจฉะกาญจน์) ณ เมรุวัดมกุฎกษัตริยาราม 26 เมษายน 2503.
- แถมสุข นุ่มนนท์. *ยังเติร์กครั้งแรก กบฏ ร.ศ.130*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์, 2522.
- ธงชัย วินิจจะกุล. *การศึกษาประวัติศาสตร์แบบวงศ์วิทยา (genealogy)*. รายงานโครงการวิจัยเสริมหลักสูตรคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2534.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. "วาทกรรมการเมือง ว่าด้วยประชาธิปไตยของไทย." ใน *สมุดสังคมศาสตร์* ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (สิงหาคม-ตุลาคม 2532) หน้า 15-35.
- *ความคิด, ความรู้และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475*. กรุงเทพฯ: สถาบันสยามศึกษา, สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2533.
- *การปฏิวัติสยาม 2475*. กรุงเทพฯ: โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2535.

--- การปฏิวัติสยาม 2475. (พิมพ์ครั้งที่สอง) กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์วิชาการ, 2540.

นราธิปพงศ์ประพันธ์, ศาสตราจารย์ พลตรี พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. (ม.จ.วรวงศ์ไวทยากร วรวงศ์) "ประชาธิปไตยแบบไทย" ใน *ปกิณกะ เสถียรและ ม.ร.ว. วิจารณ์ เสถียรสุด พิมพ์ถวายในวาระคล้ายวัน ประสูติพระชนมายุครบ 80 ของพลตรี พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์* 25 สิงหาคม 2514.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. "วัฒนธรรมกฎหมายที่กบฏระบอบกรรม ตันรัตน์โกสินทร์" ใน *ปากไก่และใบเรือ*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์การพิมพ์. 2527.

--- "ประชาธิปไตยแบบไทย" ใน *สุกัลลักษณ์ กาญจน- ขุนดี (บรรณาธิการ). อำนาจชาวบ้าน*. กรุงเทพฯ: สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, 2531.

--- "ลักษณะการปกครองสยามแต่โบราณ: พื้นฐานทาง เศรษฐกิจไทย" ใน *สายธารแห่งความคิด*. ชاکริต ชุ่มวัฒนะ และอุกฤษณ์ ปัทมานันท์(บรรณาธิการ) จัดพิมพ์เนื่องในงานฉลอง 60 ปี อาจารย์คุณวรุณญพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. 2532.

--- "ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไทย". "รัฐธรรมนูญ ฉบับวัฒนธรรมไทย" และ "ชาตินิยมในขบวนการ ประชาธิปไตย" ใน *ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียน และอนุสาวรีย์: ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ และรูปการ จิตสำนึก*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2538. น.125-135, 136-171, 172-194.

พิทยลาภพฤฒิยากร, พระบรมวงศ์เธอ กรมหมื่น. "เรื่อง บรมราชาภิเษก" และ "พระราชประวัติ พระบาท สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว" ใน *ชุมนุมนิพนธ์ ของกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร*. พระนคร: สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2507.

--- *เรื่องบรมราชาภิเษกและเรื่องพระราชวังบางปะอิน*. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ม.จ.ประสพ ประสงค์ ชุ่มพล ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม 29 สิงหาคม พ.ศ. 2509.

มกุฏเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. *จดหมาย เหตุรายวัน*. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.จ. ชัชวาลิต เกษมสันต์. 2517.

--- *บทละครเรื่อง หมิ่นประมาท, ตบตา, ฉวยอำนาจ และหนามยอกเอาหนามบ่ง*. กรุงเทพฯ: องค์การค้า ของคุรุสภา, 2520.

--- *ประมวลบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ มกุฏเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาคปกิณกะ*. พิมพ์ในงาน พระราชทานเพลิงศพ พลตรี พระยาอนิรุทธเทวา (ม.ล. พัน ฟุ้งบุญ) ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส 22 เมษายน 2494.

ราชบัณฑิตยสภา. "บันทึกเล่าเรื่องเปลี่ยนรัชกาล" ใน *เหตุการณ์ตอนต้นรัชกาลที่ 4*. พิมพ์ในงานพระ ราชทานเพลิงศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่น ราชศักดิ์สโมสร ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส ปิวอก พ.ศ. 2475. พระนคร, โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒ- ธานากร, 2475.

ลิขิตสารสนอง, นาย. *ประชาธิปไตยในสมัยสมบูรณาญา สิทธิราช*. อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพ นางทองสุก บุนนาค ณ เมรุวัดอนงคาราม 25 กุมภาพันธ์ 2500. วรวงศ์ไวทยากร วรวงศ์, ม.จ. ไพรอดุนนราธิปพงศ์ ประพันธ์ หลุย ไสยานนท์ และการฌาปนกิจ ศพ ปุณ ไสยานนท์ วัดมหาพฤฒาราม, พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2483.

ศรีวิสารวาจา, พันเอก พระยา. "พระมหากษัตริย์ในประเทศไทย" ปาฐกถา ณ สมาคมชาวอเมริกัน กรุงเทพฯ 9 กุมภาพันธ์ 2497. อนุสรณ์จัดพิมพ์ในงานพระราช ทานเพลิงศพพันเอกพระยาศรีวิสารวาจา ณ เมรุ หน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 8 มิถุนายน 2511. โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2511.

สถานีวิทย์ "สองศูนย์". *ประชาธิปไตยแบบไทย*. พระนคร : สำนักพิมพ์ไซคซัยเทเวศร์, 2508.

สนธิ เตชานันท์. *แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครอง ระบอบประชาธิปไตย ตามแนวพระราชดำริของพระ*

บาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: โครงการผลิตเอกสารทางวิชาการ ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2528.

สมเกียรติ วันทะนะ. "รัฐไทย: นามธรรมและรูปธรรม" ใน *รัฐศาสตร์สาร*. 14:3-15:1 (กันยายน 2531-เมษายน 2532). น. 186-203.

สุกัญญา หาญตระกูล. "ภาษา: สัญลักษณ์: วรรณคดี" ใน *โลกหนังสือ* ปีที่ 5: 5 (กุมภาพันธ์ 2525).

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. *หนังสือสนุก*. พระนคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2508.

หนังสือจดหมายเหตุ (The Bangkok Recorder) เล่ม 1 (จ.ศ.1206-1207) และ เล่ม 2 (จ.ศ.1227-1228) พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายสมหมาย ฮุนตระกูล ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 25 ธันวาคม 2536.

เหรียญ ศรีจันทร์, ร.ต. และ เนตร พูนวิวัฒน์, ร.ต. *กบฏ ร.ศ.130*. กรุงเทพฯ: ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, มปท.

อมรตฤณภักษ์,จมีน (แจ่ม สุนทรเวช). *พระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 9 เรื่องพระราชประเพณี (ตอน 1)*. กรุงเทพฯ: องค์การคำครุสภา, 2514.

--- *พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง พระบรมราโชบายทางการเมือง*. กรุงเทพฯ:องค์การคำครุสภา, 2519.

อักษรภิธานศรับท์ของหมอบรัดเล. กรุงเทพฯ: องค์การคำครุสภา, 2514.

อัจฉราพร กมฺพิสมัย. *กบฏ ร.ศ.130: กบฏเพื่อประชาธิปไตยแนวคิดทหารใหม่*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์วิชาการ, 2540.

หนังสือพิมพ์

ฉลองรัฐธรรมนูญ 10-13 ธันวาคม 2475

มติชน 6 กันยายน 2540

นิคมไทย 6/3/2468

บางกอกการเมือง 9/3/2468

สารนคร 17/12/2467, 21/1/2468,

วิทยานิพนธ์

เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒน์วนิช. "แนวความคิดประชาธิปไตยแบบไทย (2490-2510)". วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536.

บัณฑิต จันทร์โรจนกิจ. "การเมืองวัฒนธรรมเรื่องการสร้างความหมายของประชาธิปไตย". วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

อัญชลี สุสายัณห์. "ความเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่และผลกระทบต่อสังคมไทยในรัชสมัยพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว". วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2524.

Books & Articles

Dhani Nivat, Prince. "The Old Siamese Conception of the Monarchy" *Journal of Siam Society*. 36:2, 1947.

Mongkutkloa, King. *Uttarakuru : An Asiatic Wonderland*. In อุตตรกรู. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าตรุณวิวัฒน์ 3 มีนาคม 2509.

Murashima, Eiji. "The Origin of Modern Official State Ideology in Thailand". *Journal of Southeast Asian Studies*. Vol. XIX. No.1. (March 1988).

Vella, Walter. *Chaiyo! : King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism*. Honolulu: University Press of Hawaii, 1978.